

Dagsorden pkt. 8 Del 2 og 3

Handlingsprogram og uttalelser

Innstilling fra Redaksjonskomite 1 på
tildelte kapitler og uttalelser

Kapitler:

- 1. Den norske modellen
- 1.1 Målene for den norske modellen
- 1.2 Virkemidlene i den norske modellen
- 1.3 Den norske modellens evne til å håndtere utfordringer
- 3.3 Rettferdig grønt skifte
- 3.4 Et rettferdig pensjonssystem
- 3.7 Offentlig velferd
- 3.8 Sterkere totalberedskap

Uttalelser:

- Næringspolitisk uttalelse
- Samferdselspolitisk uttalelse
- Bolig til alle

1. Den norske modellen

Arbeiderbevegelsen skal arbeide for et likestilt og rettferdig samfunn der alle kan leve trygge og gode liv. Arbeiderbevegelsen skal være drivkraften med klare mål for samfunnsorganiseringen, og virkemidler som gjør det mulig å nå disse målene. Det organiserte arbeidslivet, med frontfagsmodellen som grunnlag for den samordnede lønnsdannelsen, utgjør selve kjernen i den norske modellen.

Arbeiderbevegelsen forsto tidlig at vi måtte ha både faglig styrke og politisk innflytelse for å påvirke samfunnet og arbeidslivet til det beste for medlemmene. Det er gjennom den faglige styrken basert på høy organisasjonsgrad og streikeretten vi kan koordinere lønnsdannelsen og forhandle tariffavtaler. Samtidig trengs den politiske innflytelsen for å kjempe fram viktige samfunnsreformer, en aktiv fordelingspolitikk, gode, universelle velferdsordninger, et sterkt arbeidsmiljøregelverk og rammevilkår som legger til rette for å utvikle og trygge arbeidsplassene. Det faglige og politiske arbeidet er gjensidig avhengig av hverandre. Det er gjennom styrken i arbeidslivet vi får politisk innflytelse, og de politiske gjennomslagene våre bidrar til bedre arbeidsvilkår for alle.

Selv om den norske modellen har bidratt til å utvikle Norge i mer enn et halvt århundre, er den ikke statisk. Den endrer både form og innhold etter utfordringene den møter. Den norske modellen bygger ikke på å fjerne interessemotsetninger i samfunnet, men på å etablere mekanismer for å finne kompromisser og felles løsninger. Gjennom å bygge tillit mellom befolkningen og institusjonene har modellen bidratt til å redusere interessemotsetningene i det norske samfunnet. Den tilliten baserer seg blant annet på at folk opplever at deres interesser ivaretas, og derfor står LO imot et press for økt makt og rikdom til noen få på bekostning av flertallet, og derfor tar vi kampen mot arbeidsledighet, angrep på faglige rettigheter og svekkelser av velferdsstaten.

Det er ingen selvfølge at den norske modellen vil bestå. Den kan utfordres politisk av krefter som vil svekke fagbevegelsen og det organiserte arbeidslivets rolle. Den kan også utfordres gjennom endringer i arbeidslivet som svekker fellesskapet på arbeidsplassene. For å sikre modellen kreves enighet om målene og virkemidlene og en forståelse av sammenhengen mellom disse. Det krever at LO og resten av arbeiderbevegelsen har kraft og vilje til å sette den norske modellen i førersetet for politikken. LO ser det som sin viktigste samfunnspolitiske oppgave å styrke, forsvare og utvikle den norske modellen for på den måten ivareta arbeidstakernes interesser.

1.1 Målene for den norske modellen

Den norske modellen bygger på tre grunnleggende målsettinger som alle er mulige å oppnå gjennom en tilpasning av virkemidlene.

Mål nummer en: Arbeid til alle

Et arbeid å gå til og en lønn å leve av er grunnleggende menneskerettigheter og har stor verdi for den enkeltes liv. Arbeid er grunnlag for inntekt og økonomisk frihet, men også viktig for sosial tilhørighet, for mulighetene til innflytelse, læring, utvikling og helse. Forutsetningen for å realisere dette er et mer inkluderende og tilrettelagt arbeidsliv med rom også for dem som ikke har hundre prosent arbeidskapasitet.

Arbeid til alle er også viktig for å få til en god samfunnsutvikling. Den norske modellen er avhengig av høy sysselsetting for å være bærekraftig. Uten nok folk i arbeid kan vi ikke finansiere velferdssystemet.

For arbeiderbevegelsen er full sysselsetting en konkret og oppnåelig ambisjon, slik at alle arbeidsføre mennesker skal kunne livnære seg av eget arbeid. Samtidig skal alle som av ulike

grunner ikke er arbeidsføre, også kunne leve gode liv. Den koordinerte lønnsdannelsen er en forutsetning for at ambisjonen om full sysselsetting er mulig, og gjør at finanspolitikken og pengepolitikken også kan innrettes med full sysselsetting som hovedmål.

Mål nummer to: Høy verdiskaping

Verdiskaping skjer når mennesker arbeider, alene eller i fellesskap, og med naturressurser og kapital som innsatsfaktorer. Det produseres varer og tjenester som har verdi for andre mennesker. Verdiskaping foregår i alle sektorer, både offentlig og privat, og i alle bransjer. Hvorvidt arbeidet betales for over skatteseddelen, mellom aktører i et marked, eller om det er ubetalt, er ikke avgjørende for om arbeidet som gjøres, skaper verdier.

Fordi arbeid er en knapp ressurs i ethvert samfunn, er det nødvendig å bruke denne ressursen mest mulig effektivt. Dette innebærer at vi som samfunn må prioritere arbeidskraft på en måte som ikke bare sikrer produktivitet, men reell bærekraft. Flest mulig må settes i stand til å delta i verdiskapingen i en så stor del av livet som mulig. Dette stiller krav til sosialpolitikken, helsepolitikken, arbeidsmarkedspolitikken, kompetansepolitikken og den økonomiske politikken. Målet om høy verdiskaping henger derfor tett sammen med målet om arbeid til alle.

Høy og stigende verdiskaping er bare mulig dersom vi lykkes i å øke produktiviteten. Det forutsetter et lærende arbeidsliv der arbeidstakernes kompetanse hele tiden øker, og der vi arbeider systematisk for å styrke kompetansemiljøene i virksomhetene. Det forutsetter at faste, hele og trygge stillinger er normen i arbeidslivet. Det gir det beste grunnlaget for kompetanseutvikling og partssamarbeid på arbeidsplassene.

Mål nummer tre: Rettferdig fordeling

LOs visjon er et samfunn der alle har samme verdi og kan leve frie og gode liv. Da må makt og ressurser være rettferdig fordelt, men også goder og byrder. Slik bygger vi et samfunn preget av høy grad av tillit, lavt konfliktnivå og stor personlig frihet for enkeltmenneskene. Et slikt samfunn er bedre egnet for verdiskaping enn samfunn med større forskjeller.

Lønnsdannelsen og det kollektive forhandlingssystemet er den viktigste fordelingsmekanismen i samfunnet. Den avgjør balansen mellom arbeid og kapital og sikrer at rammene for lønnsveksten er lik i alle sektorer og bransjer. Fordelingen som skjer gjennom lønn, må samtidig støttes opp av fordeling via skattesystemet og fordeling gjennom velferdstjenestene og offentlige overføringer. Også fastsettelse av ytelser og utdannings- og kompetansepolitikken som gir like muligheter til livslang læring, er viktige fordelingsmekanismer.

1.2 Virkemidlene i den norske modellen

Den norske modellen er en måte å organisere arbeidsliv, lønnsdanning, velferdsordninger og økonomisk styring på som sikrer at full sysselsetting, høy verdiskaping og rettferdig fordeling er mulig på samme tid. Den bidrar til at dette kan opprettholdes i tider med skiftende rammebetingelser, som teknologi, migrasjon, klima og demografi. Det er en modell for å skape og å dele. Målene vi har satt for det norske samfunnet, kan bare nås dersom vi har de nødvendige virkemidlene.

Modellen benytter seg både av topartssamarbeidet gjennom samarbeid og forhandlinger mellom partene i arbeidslivet og av trepartssamarbeidet der myndighetene også deltar. På denne måten oppnår vi et høyt tillitsnivå i samfunnet, som er verdifullt i seg selv, og som bidrar ytterligere til å nå samfunnsmålene vi har satt oss.

I modellen ligger landsomfattende tariffavtaler, et høyt lønnsnivå og rettferdige velferds- og inntektssikringsordninger. Dette motvirker dumping av lønns- og arbeidsvilkår og bidrar til at arbeids- og næringsliv investerer i ny og bedre teknologi, kunnskap og organisering. Slik har vi bygget et samfunn som er et av de mest tilpasningsdyktige, omstillingsvennlige, rettferdige og produktive i verden.

Den norske modellen bygger på tre pilarer:

Organisert arbeidsliv: en koordinert lønnsdannelse forankret i et godt organisert arbeidsliv med sterke og representative organisasjoner

Ansvarlig økonomisk styring: demokratisk kontroll over og ansvarlig styring av økonomien sterkt rettet inn mot målet om full sysselsetting

En sterk velferdsstat: en sterk, fellesfinansiert velferdsstat

Dette understøttes også av andre politikkområder, som innrettes med tanke på høy sysselsetting, høy verdiskaping og rettferdig fordeling.

Organisert arbeidsliv

Det er det organiserte arbeidslivet og den koordinerte lønnsdannelsen som er grunnlaget for den norske modellens virkemåte. Bare gjennom en koordinert lønnsdannelse er vi i stand til å sikre full sysselsetting, høy verdiskaping og rettferdig fordeling på samme tid. I samfunn som mangler den koordinerte lønnsdannelsen, slår dette som regel ut i høyere ledighet, ofte også med lavere verdiskaping og større forskjeller. Det skyldes at arbeidsledighet blir brukt som verktøy i den økonomiske politikken for å hindre lønns- og prisspiraler.

Den koordinerte lønnsdannelsen er samtidig bare mulig å ivareta dersom organisasjonsgraden og tariffdekningen er høy, og når den understøttes av sterke institusjoner på nasjonalt nivå. For LO er det derfor en viktig oppgave å øke organisasjonsgraden i norsk arbeidsliv og å opprette flere tariffavtaler. Dette forutsetter klare partsforhold i arbeidslivet, der det er tydelig hvem som er arbeidsgiver, og hvem som er arbeidstaker. Forretningsmodeller som har til hensikt å unndra seg arbeidsgiveransvaret, utfordrer den norske modellen. LO jobber systematisk mot en slik utvikling.

Samtidig arbeider LO for å opprettholde og styrke institusjonene som understøtter arbeidslivspilaren i den norske modellen. Dette omfatter Arbeidsretten, Riksmekleren, Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) og Regjeringens kontaktutvalg, men også mer uformelle, tillitsbaserte arenaer for dialog og samarbeid.

Frontfagsmodellen

Frontfagsmodellen er det viktigste elementet i arbeidslivspilaren. Den innebærer at konkurranseutsatte næringer forhandler først og setter normen for de andre oppgjørene. På denne måten løsrives lønnsveksten fra etterspørselen i lokale arbeidsmarkeder og knyttes i stedet til bedriftenes lønnsvevne. Dermed unngår man skadelige lønns- og prisspiraler. Dette muliggjør i sin tur bruk av finans- og pengepolitikken til å holde arbeidsledigheten lav, uten høy prisvekst og tap av konkurranseevne.

Frontfagsmodellen ivaretar konkurranseutsatte næringer, bidrar til fordeling både mellom arbeid og kapital og mellom yrkesgrupper, støtter opp under samfunnsøkonomien og bremser arbeidsledigheten. Frontfagsmodellen innebærer at det er lønnsvevnen i konkurranseutsatte næringer som må sette rammene for hele arbeidslivet, dersom målene om full sysselsetting, rettferdig fordeling og høy verdiskaping skal nås. Frontfagsmodellen er ikke til hinder for at det kan gis kompensasjon til grupper som systematisk og over tid er blitt hengende etter i lønnsutviklingen.

Fordeling gjennom lønn

Lønn skal avtales mellom partene i tariffoppgjør gjennom frie forhandlinger. Lønnsdannelsen og det kollektive forhandlingsystemet er den viktigste fordelingsmekanismen i samfunnet. Den avgjør balansen mellom arbeid og kapital, sikrer inntekten for arbeidstakerne og påvirker sysselsetting og arbeidsledighet på en avgjørende måte.

Den kollektive lønnsdannelsen gir mindre lønnsforskjeller enn det en mer markedsbestemt lønnsdannelse ville gi. Den gjør det mulig å løfte de lavest lønte og å arbeide for likelønn mellom kjønnene. Samtidig er frontfagsmodellen orientert mot å styrke næringslivets konkurranseevne og sikre full sysselsetting. Arbeid til alle bidrar i seg selv til mindre forskjeller.

En samordnet lønnsdannelse gjør det også mulig å bruke tariffoppgjørene til å gjennomføre eller understøtte sosiale reformer i samfunnet. Koordineringen som skjer gjennom forhandlingene, legger også grunnlaget for å sikre at framforhandlede rettigheter og goder kan gjøres gjeldende for arbeidstakere i sektorer som har et svakere utgangspunkt for forhandlinger.

Oppslutningen om en samordnet lønnsdannelse utfordres dersom bonuser og topplederlønningene øker mer enn andre lønninger. LO vil derfor jobbe for at lønnsveksten blant ledere og andre som ikke er omfattet av den kollektive lønnsdannelsen, ikke skal være høyere enn for vanlige arbeidstakere. Oppslutningen om en samordnet lønnsdannelse utfordres også hvis balansen mellom arbeid og kapital forskyves i eiernes favør.

Den norske mikromodellen

Med utgangspunkt i systemet for lønnsdannelse kan sterke arbeidslivsparter også bidra til å løse andre utfordringer på både virksomhets- og samfunnsnivå. Lokalt samarbeider partene om omstillinger, implementering av ny teknologi og kompetanseheving. Partssamarbeidet på arbeidsplassene er også rammen for lokale lønnsforhandlinger. Dette kalles den norske mikromodellen. For at denne skal fungere godt, trengs det en jevn maktbalanse der begge parter forplikter seg. Det krever høy organisasjonsgrad og aktive klubber og tillitsvalgte med sterke fagforeninger og landsomfattende tariffavtaler i ryggen.

Trepartssamarbeid på samfunnsnivå

Trepartssamarbeid på samfunnsnivå er en viktig kanal for å nå LOs mål. Når arbeidslivets parter trekkes med i reformarbeid og omstillingsprosesser, blir det mulig å utforme gode løsninger for hele samfunnet og å sette disse ut i livet. Hvis samfunnsstyring og reformarbeid skal ha legitimitet i befolkningen, forutsetter dette at finans- og pengepolitikken rettes inn for å sikre full sysselsetting og rettferdig fordeling.

LO skal være en konstruktiv partner både for arbeidsgiverne og myndighetene, uavhengig av politisk flertall. Vi vil bidra til reformer som kan understøtte målene om full sysselsetting, høy verdiskaping og rettferdig fordeling innenfor rammene av et organisert arbeidsliv, ansvarlig økonomisk styring og en sterk, fellesfinansiert velferdsstat.

Bærekraftarbeid på den enkelte arbeidsplass må foregå gjennom bestemmelsene i tariffavtalene. Partene i arbeidslivet må sammen sørge for at arbeidsgivere og arbeidstakere får økt kompetanse om miljø og bærekraft, og bidra til nødvendige omstillinger i grønn retning. Flere arbeidsgivere må forpliktes i bærekraftarbeidet gjennom tariffavtalene.

Faglige rettigheter

Arbeiderbevegelsen har bidratt til å bygge det arbeidslivet vi har i dag, gjennom å forhandle fram kollektivavtaler og å kjempe fram rettigheter gjennom lover og forskrifter. Faste ansettelser og heltidsstillinger er grunnmuren i arbeidslivet. Det sikrer trygghet for arbeidstakerne og kompetanse på arbeidsplassene. Høy yrkesdeltakelse blant kvinner har bidratt til økonomisk vekst så vel som økt frihet for større deler av befolkningen.

Målet om arbeid til alle henger nært sammen med kravene om at alle skal ha en lønn å leve av, gode muligheter til å utvikle seg gjennom yrkeslivet, og at alle har krav på et godt fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Retten til arbeid er ikke tilstrekkelig oppfylt i et samfunn med arbeidende fattige eller i et arbeidsliv der folk blir syke av å jobbe. LO vil derfor fortsette sitt arbeid for å løfte lavlønsgruppene for å sikre likelønn, for å styrke arbeidstakernes muligheter til kompetanseutvikling og medbestemmelse og for å styrke det fysiske og psykososiale arbeidsmiljøet på norske arbeidsplasser.

Kjernekonvensjonene til FNs internasjonale arbeidslivsorganisasjon (ILO) skal være bunnplanken i det norske arbeidsliv, og LO vil arbeide for at ILOs kjernekonvensjoner tas inn i menneskerettsloven og gis forrang foran annen lovgivning.

Ansvarlig økonomisk styring

Frontfagsmodellen, den koordinerte lønnsdannelsen og arbeidslivspolitikken gjør det mulig å føre en politikk for full sysselsetting, høy verdiskaping og rettferdig fordeling innenfor ansvarlige økonomiske rammer. Dermed er det mulig å nå målene i den norske modellen uten at dette slår ut i lønns- og prisspiraler, svekket produktivitet eller svekket konkurranseevne.

Den økonomiske politikken

LO mener at full sysselsetting må være det viktigste målet for den økonomiske politikken i Norge. Da er det viktigste virkemiddelet å føre en økonomisk politikk for høy etterspørsel og verdiskaping. De ulike delene av den økonomiske politikken – finanspolitikken, pengepolitikken og inntektspolitikken – må jobbe sammen for mest mulig effektivt resultat og stabilitet i den økonomiske utviklingen. Det er avgjørende å unngå store svingninger i sysselsettingen. En aktiv arbeidsmarkedspolitikk er viktig for å understøtte dette.

I den norske modellen er lønnsdannelsen samordnet og koordinert på tvers av sektorer. Dermed trenger ikke arbeidsledigheten å være et stabiliserende virkemiddel i den økonomiske politikken. Den norske modellen er nemlig rigget slik at vi kan ha lav ledighet uten at det går ut over konkurranseevnen for norsk næringsliv, eller at det slår ut i sterk prisvekst. Frontfagsmodellen gir et handlingsrom for at den økonomiske politikken kan innrettes mot å holde høy etterspørsel i økonomien.

En aktiv bruk av den økonomiske politikken for å nå målet om full sysselsetting krever solide statsfinanser og langsiktig finansiell bærekraft. Petroleumsressursene tilhører dessuten også framtidige generasjoner og må forvaltes forsvarlig. Når den norske modellen sikrer høy sysselsetting og verdiskaping gjennom dens iboende mekanismer, er også inntektsveksten og etterspørselen høy uten stimulering gjennom den økonomiske politikken. På den måten innebærer trygg økonomisk styring med mål om full sysselsetting også en økonomisk politikk som er langsiktig og finansielt bærekraftig.

Et solidarisk skattesystem

Et effektivt og omfordelende skattesystem er avgjørende både for å finansiere velferd og for en rimelig inntektsfordeling etter skatt. De som har mest, må betale mest. Derfor må skattesystemet bli mer progressivt. Skatt på formue og arv er viktig for å bidra til utjevning og rettferdig fordeling. Skatte- og avgiftspolitikken skal brukes for å sikre arbeidsplasser, verdiskaping, bosetting og fordeling.

Skattesystemet må innrettes på en slik måte at man sikrer et bredt skattegrunnlag der alle bidrar til fellesskapet, samtidig som man forhindrer skatteflukt og skattetilpasninger. LO vil derfor arbeide for et skattenivå og et skattegrunnlag som kan opprettholde og styrke velferdsstaten. Det må også omfatte tiltak for å bekjempe svart arbeid, sosial dumping, arbeidslivskriminalitet, korrupsjon, skatteunndragelser og skatteflukt, som svekker velferdsstatens finansieringsgrunnlag.

Selskaper som arbeider gjennom digitale medier eller plattformer, må reguleres på en effektiv måte slik at også disse aktørene bidrar til velferdsstaten. Økt beskatning av finanssektoren vil både kunne bidra til å finansiere velferdsstaten og til bedre fungerende finansmarkeder. Skatteetaten må ha et godt utbygget kontrollapparat med lokale avdelinger for å hindre skatteunndragelser og sikre statens og kommunenes skatteinntang.

Det er viktig at alle selskaper som tjener penger i Norge, også skatter til Norge, uavhengig av hvor selskapet har sitt hovedkontor. Dette gjelder også teknologigigantene. Dette vil være viktig for at konkurransevilkårene blir like, og for at økonomien til norske medier ikke svekkes ytterligere.

Næringspolitikken

Bedriftene er arenaer for de ansattes arbeidsinnsats og verdiskaping i privat sektor. Et lønnsomt og utviklende næringsliv er en forutsetning for verdiskaping, trygge jobber, en god lønn,

etablering av nye arbeidsplasser og skatteinngang til fellesskapet. Arbeidstakerne har like stor interesse som eierne av at bedriftene går godt.

Med en liten, åpen økonomi er Norge avhengig av utstrakt handel med utlandet. I noen sektorer produserer Norge mye mer enn vi selv kan bruke. I andre sektorer er vi avhengige av å importere det vi skal bruke. Eksportindustrien har en sentral rolle for å finansiere nødvendig import. Norske selskaper lever i et fellesskap med sine kunder i Europa og resten av verden og er avhengige av forutsigbare rammebetingelser for internasjonal handel.

Grunnlaget for å få solgt norske varer og tjenester i utlandet er at næringslivet produserer varer og tjenester til en kvalitet og pris som er minst like god som konkurrentene. Det skal skje samtidig som norske virksomheter tilbyr lønninger og arbeidsvilkår på et høyt nivå og virksomhetene leverer overskudd som er grunnlaget for ansvarlig lønnsvekst og fordeling. Dette krever enorm innsats og evne til omstilling. En politikk for verdiskaping er en politikk for lønnsomhet, investeringer, omstilling og kontinuerlig forbedring og en forutsetning for fordeling. LO vil aldri akseptere nedadgående lønns- og kjøpekraftspiraler som strategi for norsk næringsliv, men heller vektlegge de elementene som bringer økt lønnsomhet til virksomhetene.

Norges fortrinn i internasjonal konkurranse skapes i en kombinasjon av den kompetansen den norske arbeidsstyrken besitter, og av våre naturressurser og naturgitte fortrinn. Fra naturen har vi fått store ressurser i form av plass, hav, mineraler, olje, gass, vind, skog, fisk, sol, vannkraft og mye annet. En viktig del av Norges suksess er å foredle disse ressursene ved hjelp av kunnskap, erfaring og arbeid. At vi har sikret nasjonal kontroll over viktige naturressurser, har også vært en viktig faktor og må være det også i framtiden.

For at Norge ikke kun skal være en råvareprodusent, må offentlige virkemidler brukes til å koordinere innsats og investeringer slik at verdiskaping kan hentes ut i lange verdikjeder på områder hvor vi har gode forutsetninger for å lykkes. LO vil arbeide for at offentlige virkemidler bidrar til investeringer i industri og infrastruktur som vil gi høyteknologisk industriutvikling nasjonalt og bidra til klimaløsninger globalt.

Næringspolitikken er spesielt virksom i den norske modellen, der partene deltar aktivt i både utviklingen og implementeringen. Verdiskapingen i privat sektor utsettes for stadig skiftende forutsetninger og utfordringer. Noen av disse håndteres av markedsmekanismer, der mekanismene i den norske modellen er særlig effektive. Det gjelder for eksempel evne til å ta i bruk ny teknologi, omorganisere, finne nye markeder og øke kompetansenivået. Andre utfordringer klarer ikke markedsmekanismene alene å håndtere. Det kan skyldes koordineringsproblemer eller svikt i grunnleggende markedsforutsetninger. For eksempel er ikke klimaproblemene i tilstrekkelig grad tatt inn i privatøkonomiske beslutninger. Omstillinger i privat sektor krever derfor en aktiv næringspolitikk for å bøte på sviktende markedsbeslutninger. Solberg- regjeringen fjernet omstillingsloven i 2019. LO mener det er behov for hensiktsmessige virkemidler som kan motvirke nedleggelse eller utflytting av lønnsomme og levedyktige virksomheter.

En sterk velferdsstat

Vi trenger en sterk velferdsstat for å sikre rettferdig fordeling av verdiskapingen og gode velferdsordninger for hele befolkningen. En sterk velferdsstat bidrar til å gi det enkelte samfunnsmedlem trygghet og frihet i alle livets faser. Den bygger tillit samfunnsmedlemmene imellom og mellom samfunnsmedlemmene og institusjonene. Tillit reduserer konflikter, kriminalitet og utrygghet. En sterk velferdsstat er også en viktig forutsetning for et velfungerende arbeids- og næringsliv, blant annet gjennom utdanningssystemet. Velferdsstaten gir arbeidstakerne trygghet under omstillingsprosesser som privat sektor er avhengig av for å opprettholde og styrke lønnsomheten.

Velferdstjenester i offentlig regi, finansiert over skatteseddelen, gjør det mulig å yte gode tilbud til alle innbyggere, uavhengig av alder, kjønn, sosial og økonomisk status eller bosted. Det forutsetter tilstrekkelige økonomiske rammer og at velferdstjenestene og NAV er godt organisert med riktig og tilstrekkelig bemanning. En aldrende befolkning gjør at behovet for helse-, sosial-

og omsorgstjenester vil øke framover. Knapphet på arbeidskraft blir en stor utfordring. Ostehøvelkutt og underfinansiering av velferdsstaten har ført til at ressursituasjonen i offentlig sektor er anstrengt. Tillitsreformen i offentlig sektor må gjennomføres på en slik måte at økt autonomi og medbestemmelse for de ansatte, sammen med økte ressurser, kan sette kommunene og staten i stand til å yte gode velferdstjenester til brukerne og på den måten oppfylle samfunnsoppdraget sitt på en god måte.

Velferd, ikke marked

Markedskreftene er et viktig redskap for produksjon og utveksling av varer og tjenester. Men markedskreftene har begrensninger. Offentlig tjenesteyting og trygdeordninger ble gradvis utviklet for å gi bedre kollektive løsninger, større trygghet og mer likhet enn det private, markedsmessige forsikringer kan gi. LO vil arbeide for at velferdstjenester skal være fellesfinansiert og eies og drives av det offentlige.

De felles velferdsordningene utfordres av en økende privat rikdom som gjør at mange kan kjøpe seg bedre eller raskere tjenester i det private markedet enn det som det offentlige klarer å tilby. Dette undergraver ikke bare de universelle ordningene. Det innebærer også en kamp om kompetent arbeidskraft og er en trussel mot arbeidstakernes rettigheter og pensjonsvilkår.

LO vil styrke de felles velferdsordningene i takt med den øvrige velstandsutviklingen for å begrense etterspørselen etter private løsninger. Forventningene til det offentlige tilbudet, for eksempel helsevesenet, vokser med økt privat velstandsnivå. Det offentlige tilbudet må være så bra at det ikke er behov for å kjøpe et privat tilbud.

Styring i offentlig sektor

Offentlig sektor skal være underlagt politisk styring og forvaltningsprinsipper med basis i faglighet og tillit til de ansatte og i reell medbestemmelse. Mål- og resultatstyringen har ført til målforskyvning, unødig byråkrati, fragmentering av ansvar og detaljstyring. Styringssystemene i offentlig sektor må endres for å styrke medbestemmelse og medvirkning. Det er derfor behov for å utvikle tillitsreformen i offentlig sektor. Dette vil føre til bedre kvalitet på offentlige tjenester enn med dagens markedsstyringsprinsipper. LO vil derfor arbeide for at tillitsreformen i offentlig sektor gjennomføres, slik at de ansatte får tid og mulighet til å yte gode tjenester til alle innbyggere.

Fordeling gjennom overføringer og offentlig tjenesteyting

For LO er det et grunnleggende mål at flest mulig kan forsørge seg selv og sin familie gjennom eget arbeid. En inntekt å leve av sikrer den enkelte frihet til å ta egne valg og gjør det mulig for alle å ta del i verdiskaping og finansiering av vår felles velferd. Samtidig sikres de som ikke er i stand til å arbeide, et anstendig livsopphold. Et viktig særtrekk ved den norske modellen er at fellesskapet trår til ved arbeidsledighet, sykdom og uførhet.

Universelle velferdsordninger bidrar til å redusere økonomisk ulikhet. Overføringer og tilgang på gode velferdstjenester gjennom velferdsstaten motvirker fattigdom, forsterker utjevningen mellom grupper i samfunnet og omfordeler fra dem som har mye, til dem som har lite, der utjevning gjennom lønnsystemet eller skattesystemet ikke strekker til. Velferdsordningene gir inntektssikring ved omstillinger i arbeids- og næringslivet og bidrar til å redusere fall i sysselsettingen og dermed ulikheten.

Dagens sykkelønnsordning, som sikrer alle full lønn under sykdom, gir trygghet for den enkelte og bidrar til et mer inkluderende arbeidsliv. Det har stor verdi for den enkelte arbeidstaker, men også for samfunnet som helhet fordi det styrker arbeidskrafttilgangen og den samfunnsøkonomiske bærekraften. LO skal være en garantist for at gjeldende sykkelønnsordning består. LO har et mål om å oppnå full lønn under sykdom som inkluderer feriepenger. Videre vil LO jobbe for at retten til forskuttering av sykepenger skal omfatte alle arbeidstakere, samt at arbeidsgivere må legge legens sykmelding til grunn som dokumentasjon på sykdom.

Trygder og andre økonomiske støtteordninger må være utformet slik at det er mulig å leve fullverdige liv uavhengig av om man er i stand til å arbeide. Nivået på velferdsordningene må øke i takt med den generelle velferdsutviklingen. Det er også viktig å se de ulike velferdsytelsene i sammenheng. Det er viktig med rask saksbehandlingstid i NAV, slik at ytelsene utbetales i rett tid.

Universelle, fellesfinansierte og ikke-behovsprøvde velferdsordninger med liten eller ingen egenbetaling fra den enkelte er bærebjelker i den norske velferdsstaten, enten det dreier seg om helsetjenester, utdanning eller annen velferd. Dette betyr mest for dem som har minst, men det sikrer bred oppslutning om velferdsordningene og fellesfinansieringen av dem i alle deler av befolkningen. Det er en viktig verdi i det norske samfunnet at alle, uavhengig av økonomi eller klassebakgrunn, har tilgang til de samme tjenestene og institusjonene. Dette styrker tilliten og solidariteten i befolkningen og virker omfordelende mellom dem som har mye, og dem som har lite.

Norge trenger en boligpolitikk som reduserer, og ikke øker, de sosiale og geografiske forskjellene. Boligpolitikken må bli en del av fordelings- og velferdspolitikken. Boligpolitikk ble tidligere brukt til å utjevne forskjeller i Norge, men er nå en sterk faktor for en ny og høy formuesulikhet. Denne vil også gå i arv. I dag er 70 prosent av privat formue i Norge bolig. Høye boligpriser i byene gjør at stadig flere unge og tilflyttere ikke har råd til å kjøpe bolig. I store deler av distriktene er derimot boligprisene så lave at boligbyggingen har stoppet opp. Dette har skapt boligmangel, svekket mobilitet i arbeidsmarkedet og en sterk formuesulikhet mellom by og bygd. LO vil gjenreise husbanken som boligpolitisk verktøy.

Arbeidsmarkeds- og kompetansepolitikk

Norge har lykkes bedre enn de fleste andre land med å forvalte de menneskelige ressursene – til å holde høy, stabil sysselsetting, sørge for en godt utdannet befolkning, relativt gode vilkår for læring i arbeidslivet og for at befolkningens kompetanse utnyttes godt.

Et arbeidsliv som er inkluderende og produktivitetsfremmende, er et lærende arbeidsliv. Små lønnsforskjeller gir virksomhetene insentiver til å investere i ansattes kompetanse. Den flate strukturen i arbeidslivet stimulerer til samarbeid og deling av kunnskap. God tilgang til utdanning gjennom gratisprinsippet og gunstige finansieringsordninger bygger også opp om et læringsliv med høykompetente arbeidstakere. Det samme gjør et arbeidsliv preget av faste, hele stillinger og medbestemmelse. Parts- og trepartssamarbeid og avtaleverk er redskaper for kompetanseutvikling og for god utnyttelse av kompetanse, både på samfunns- og virksomhetsnivå.

Små lønnsforskjeller legger press på utskifting av gammel teknologi og for flytting av ressurser fra lavproduktive virksomheter til høyproduktive. Lønnsdannelsen bidrar på den måten til å øke og endre kompetansekravene i arbeidslivet. Digitalisering og grønt skifte trekker i samme retning. Hvis ikke arbeidsstyrken rustes med kompetanse for å holde tritt med endringene, risikerer vi nedgang i andelen sysselsatte og dermed at vi får problemer med å finansiere velferdsstaten.

Den norske modellen er hele tiden i utvikling og må tilpasses stadig nye utviklingstrekk og utfordringer. En aktiv arbeidsmarkedspolitikk med vekt på kompetanse har blitt en viktigere del av motkonjunkturpolitikken og spiller på den måten en viktig rolle for ansvarlig økonomisk styring. I arbeidslivspilaren har kompetanse fått sterkere plass i avtaleverk og tariffoppgjør og gjennom organiserte og uorganiserte læringsaktiviteter som skjer på arbeidsplassene.

1.3 Den norske modellens evne til å håndtere utfordringer

Den norske modellen utsettes både for et indre og et ytre press. Økende økonomisk ulikhet i befolkningen og større avstand mellom vanlige folk og dem som styrer, påvirker tilliten negativt. Dette kan også være en trussel mot den norske modellen og dens legitimitet i befolkningen.

Endringer i internasjonal politikk og handelsbetingelser, global helserisiko og fare for krig og konflikt påvirker vår evne til å holde den norske modellen ved like og hvilke tiltak som må settes inn for å sikre modellen.

Klimaendringene og tap av natur er en trussel mot menneskenes muligheter for å leve gode liv i hele verden, også i Norge. Mengden klimagasser i atmosfæren må reduseres. For å få det til må måten menneskene lever sine liv og produserer varer og tjenester på, endres. LO mener at grønn omstilling ikke er en trussel mot arbeidsplasser og velferd. Tvert imot gir den grønne omstillingen muligheter for å skape og ta vare på gode, trygge arbeidsplasser, samtidig som vi tar ansvar for klodens klima og miljø.

Innføringen av ny teknologi kan skape økte forskjeller og sosial uro. Arbeidsmiljøloven og hovedavtalene, sammen med velferdsstatens tjenester, har vist seg godt egnet for å sikre arbeidsplasser, kompetanseheving og økonomisk trygghet når ny teknologi tas i bruk. Disse virkemidlene må også tas i bruk ved dagens teknologiskifte. På samme måte kan og må den norske modellen brukes ved innføringen av kunstig intelligens og ny teknologi som følger av denne.

Omstillingspresset vil uansett øke som følge av digitalisering, det grønne skiftet og en aldrende befolkning. Det blir stadig høyere krav til utdanning og kompetanse for å kunne delta i arbeids- og samfunnslivet. Som arbeidstakere vil vi bli stilt overfor nye og endrede oppgaver. Samtidig faller for mange unge ut av skole og utdanning, og det er tendenser til et mer todelt arbeidsliv. Politisk press for privatisering av velferdstjenestene øker og vokser ytterligere gjennom økende privat velstand i deler av befolkningen.

Vi står bedre rustet enn de fleste land til å håndtere disse utfordringene, nettopp på grunn av den norske modellen og samspillet mellom det partsstyrte arbeidslivet og politikktviklingen. Norske arbeidstakere er i verdenstoppen i omstillingsdyktighet. Arbeidslivet er blant de mest lærende i verden. Ny teknologi tas raskt i bruk og skaper nye arbeidsplasser i hurtig tempo. Lønnsdannelsen reagerer raskt om norsk økonomi har problemer. Gjennom partssamarbeidet bidrar tillitsvalgte i å finne gode løsninger på utfordringene våre på virksomhets- og samfunnsnivå.

Likestillingen mellom kvinner og menn har kommet langt i Norge. Den høye yrkesdeltakelsen blant kvinner er en av de viktigste forutsetningene for at vi har et arbeidsliv med høy verdiskaping og en sterk velferdsstat. Likestillingen er en direkte konsekvens av den norske modellen ved at velferdsordningene og arbeidsmarkeds- og kompetansepolitikken har bidratt til den høye yrkesdeltakelsen. Vi har fortsatt utfordringer knyttet til likelønn og et kjønnsdelt arbeidsmarked, men LO vil bruke sin politiske og tariffpolitiske innflytelse for å komme helt i mål.

Den norske modellens evne til å håndtere utfordringene kommer ikke av seg selv. Det krever aktiv politikk for å hindre todelingen i arbeidslivet, opprettholde maktfordelingen mellom partene, utdanne befolkningen til framtidens jobber og til å sikre en velferdsstat som gir trygghet under omstilling. Klarer vi det, vil drivkreftene mange opplever som en trussel, snarere bli kilde til fortsatt bærekraftig vekst og velstand. Læren om den norske modellen og partssamarbeidet må i større grad inn i pensum i det norske utdanningssystemet. Det er sentralt at dette også blir en del av ledelsesopplæringen.

3. Strategiske satsingsområder

3.3 Rettferdig grønt skifte

Klimaendringene presser fram en høyere omstillingstakt i arbeidslivet. Den norske modellen er godt rustet for denne omstillingen. Den kan bidra til at omstillingen skjer uten økende forskjeller og stigende arbeidsledighet, snarere med styrket velferd og økt livskvalitet, samtidig som vi tar vare på klodens miljø og klima. En forutsetning for å gjennomføre disse ambisiøse omstillingene i årene framover, er at arbeidstakere får mulighet til reell medbestemmelse og opplever endringene på egen arbeidsplass som følger av det grønne skiftet som rettferdige og akseptable.

Klimaendringene er vår tids største utfordring og setter sitt preg på naturmangfold, samfunnsstruktur, helse, velferd, verdiskaping og økonomisk fordeling. Klimaendringene rammer allerede usosialt, står for store ødeleggelser på eiendom og personer og bidrar til økte ulikheter og eskalerende konfliktnivåer globalt. Det er helt nødvendig å redusere mengden klimagasser i atmosfæren og å iverksette tiltak for å ta vare på naturmangfoldet. LO stiller seg bak de norske og internasjonale klima- og naturmålene og vil arbeide for at disse målene nås.

De internasjonale klimaavtalene påvirker allerede utviklingen i verdensmarkedene og EUs indre marked, hvor høye bærekraftstandarder i økende grad blir et konkurransefortrinn. Produksjonsmåter og handelsmønstre er allerede i endring som følge av et økende internasjonalt klimaengasjement.

Fram til i dag har økonomisk vekst vært koblet til økt bruk av råvarer og ressurser og til økte klimagassutslipp. Utfordringen nå handler om å skape en økonomi basert på bærekraftig verdiskaping og velstand, samtidig som vi reduserer klimagassutslipp, har en bærekraftig bruk av ressurser, råvarer og areal, og sikrer høy sysselsetting.

Det grønne skiftet

Det grønne skiftet må sikre sysselsetting, jevn fordeling og bidra til bærekraftig utvikling og velstand. Målet er lavutslippssamfunn som ivaretar rettferdighet og sikrer arbeidstakerne gode, anstendige jobber.

Offentlig sektor spiller en sentral rolle i denne omstillingen, både gjennom direkte utslippskutt fra egen virksomhet, men også som samfunnsaktører og samfunnsplanleggere som er i nær dialog med lokalt næringsliv og innbyggere. LO vil at staten skal ha kontroll over kritisk infrastruktur for å sikre sterke og trygge lokalsamfunn og næringsstruktur for grønn omstilling i hele landet. Offentlig sektor må i større grad spille rollen som pådrivere for grønn omstilling, i form av å prøve ut ny teknologi og spre erfaringer med stort spredningspotensial samt bidra til folkelig mobilisering og oppmerksomhet om klimaarbeid i hele landet. En forutsetning for å få frem ny og grønn industri er at det prioriteres midler til forskning og utvikling av norsk industri og utbygging av infrastrukturen.

LO vil utvikle nye og ivareta eksisterende framtidsrettede arbeidsplasser med høy kompetanse gjennom hele verdikjeden. Vi vil arbeide for økt videreføring av norske naturressurser, innenfor rammene av en ansvarlig klima- og miljøpolitikk.

Å nå de målene vi har forpliktet oss til, krever at all menneskelig aktivitet legges om i klima- og naturvennlig retning. Varer og tjenester må produseres på en slik måte at klima- og naturavtrykket blir minst mulig, og at utslippene av klimagasser blir så lave at den samlede mengden klimagasser i atmosfæren går ned og at det ikke forringer naturverdier. Dette krever at også norsk forbruk og vareproduksjon endres.

I dag er den norske velferdsstaten, lokalsamfunn og arbeidsplasser svært avhengige av inntektene og verdiskapingen fra petroleumssektoren. Endringene som følger av det grønne skiftet, innebærer at etterspørsel etter fossil energi vil reduseres fram mot 2050. Det kan gjøre den norske økonomien, velferdsstaten, og arbeidstakere sårbare. For å sikre fortsatt høy og stabil verdiskaping og inntekt til velferdsstaten, full sysselsetting, og trygghet for arbeidstakere, må den norske økonomien, samfunnet og arbeidslivet omstilles til å bli mindre avhengig av inntektene og verdiskapingen fra petroleumssektoren. Da er det helt nødvendig med en helhetlig tilnærming til omstillingen som ser alle sektorer i sammenheng, fra offentlig til privat. Norske virksomheter må omstilles med utgangspunkt i å ivareta arbeidsplasser, og være basert på ansattes mulighet for reell medbestemmelse og kompetanse.

LO vil arbeide for at leverandørindustrien, utviklet basert på petroleumsressursene, utvikles videre inn i nye grønne verdikjeder. LO mener det må arbeides aktivt å sikre en stabil aktivitet og bevare kompetanse og kapasitet. Ringvirkningene har stor betydning i mange lokalsamfunn langs hele kysten.

Ønsket om å avdekke mineralforekomster, forvalte fiskeressursene våre og utvikle en bærekraftig havbruksnæring og petroleumsnæring har hatt bred oppslutning. Denne ambisjonen har også kjennetegnet utviklingen av rammebetingelser, regelverk og lovgivning. Behovet for langsiktige investeringer krever at rammebetingelsene for næringene må være forutsigbare og stabile. Petroleumsnæringen må utvikles med hensyn til arbeidsplasser, klimamålsettinger og behovene til de viktigste handelspartnerne våre. Arealtilgangen skal styres slik at hensynet til fornybare næringer, klima og miljø veier tungt. Utvinning og gjenvinning av mineralforekomster og skogressurser er viktig i det grønne skiftet, og en aktiv industripolitikk er avgjørende for at drivverdige mineraler og energiresurser kan utvikles og settes i produksjon. LO mener det må legges stor vekt på de helhetlige forvaltningsplanene som balanserer næringenes interesser mot andre hensyn. Tillatelser til ny virksomhet skal være basert på et føre-var-prinsipp og strenge krav til helse, miljø og sikkerhet. Den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa har store konsekvenser for energileveransene. Norges rolle som energileverandør til våre allierte og handelspartnere har således en stor og viktig betydning. LO mener de ressursene som kan bygges ut, må være økonomisk og klimamessig bærekraftige. Det vil medføre at deler av ressursene på norsk sokkel vil ligge urørt.

Rettferdig omstilling

LOs ambisjon er at det grønne skiftet skal bidra til å kutte klimagassutslipp og sikre høy sysselsetting, sterkere fordeling og økt velstand. Det vil være vanskelig å opprettholde støtte til det grønne skiftet dersom skiftet fører med seg økt arbeidsledighet og økende forskjeller. Det er også helt avgjørende at omstillingen skjer med aktiv deltakelse og medbestemmelse fra arbeidstakerne.

Rettferdig omstilling betyr at omstillingen til en klimavennlig framtid baseres på sosial dialog, medvirkning og inkludering av arbeidstakere og arbeidsgivere i planleggingen, gjennomføringen og iverksettingen av tiltak for å redusere utslipp. Ikke minst innebærer det rett til opplæring, etter- og videreutdanning og kompetanseheving for det grønne skiftet.

Kontinuerlig omstilling av måten vi produserer varer og tjenester på, er en nødvendig forutsetning for produktivitetsvekst og styrket konkurransekraft. Produktivitetsvekst er i sin tur en forutsetning for økt verdiskaping og styrket velferd for befolkningen.

Et godt organisert arbeidsliv er forutsetninger for at grønn omstilling skjer i tråd med målene for den norske modellen. En sterk velferdsstat og sterk politisk kontroll over økonomien og samfunnsutviklingen bidrar også til at omstillingsprosesser blir rettferdige.

Dette krever partssamarbeid og trepartssamarbeid lokalt, nasjonalt og internasjonalt. De som står midt i omstillingen, skal ikke bære kostnadene selv. Fellesskapet må skape trygghet for omstilling, trygghet for virksomhetene og trygghet for enkeltmenneskene. Det betyr blant annet at staten må være med på å finansiere forskning for nye grønne teknologier og bidra med risikoavlastning for utviklingen av nye næringer og omstillingsprosesser for eksisterende industri.

Staten må også være med på å finansiere etter- og videreutdanning av arbeidstakere som trenger ny eller oppdatert kompetanse, og sørge for at vi har gode velferdsordninger som sikrer dem som står i fare for å bli negativt påvirket av omstillingen.

Verdiskapingen fra den grønne omstillingen må fordeles rettferdig. Statlig støtte og subsidier må bidra til å skape eller opprettholde gode, anstendige og bærekraftige arbeidsplasser i Norge. Verdiskapingen må også være rettferdig fordelt mellom arbeidstakere og arbeidsgivere gjennom lønnsforhandlinger og komme fellesskapet til gode gjennom et rettferdig skattesystem.

Tiltak for å redusere klimagassutslippene

For å redusere utslippene i tråd med klimamålene er vi avhengige av tilgang til fornybar kraft. Norge må skalere opp kapasiteten i kraftsystemet og spare energi gjennom energieffektive tiltak parallelt. Samtidig er det viktig at energiomstillingen tar hensyn til naturen. For utslippspunktene som ikke kan redusere sine utslipp tilstrekkelig, er en sterk satsing på fangst, transport og lagring eller industriell bruk av CO2 avgjørende.

Denne omstillingen er en mulighet for å bygge nye grønne verdikjeder innen havvind, batterier, hydrogen og for CO2-fangst og -lagring samt for energieffektivisering og nye løsninger i sluttbrukermarkedet. Å bygge disse verdikjedene i bærekraftige eksportindustrier er viktig for å diversifisere norsk økonomi ettersom etterspørselen etter olje og gass i globale markeder endrer seg. Dagens prosessindustri har allerede gjennomført store utslippskutt samtidig som produksjonen er økt. Denne industrien har høy produktivitet, ordnede lønns- og arbeidsvilkår og investerer tungt i innovasjon og utvikling.

Viljen til å ta ressursene i bruk, både på land og i havet, kjennetegner norsk fagbevegelse i næringspolitikken. Dette handler i stor grad om å skape arbeidsplasser og verdi av råvarer og ressurser fra naturen. Vern og restaurering av natur må legges til rette for bærekraftig sameksistens og fortsatt bruk av natur på land og i maritime miljøer. Her må føre-var-prinsippet, en kunnskapsbasert tilnærming og en helhetlig forvaltning legges til grunn. Nedbygging av urørt natur bør unngås.

Arealbruk må prioriteres ut fra ringvirkningene det har for natur, klima, fellesskap og lokalsamfunn, og ta hensyn til urfolks rettigheter. Utvikling i og bruk av natur må skape gode og anstendige arbeidsplasser, og å legges til rette for å utvikle hele verdikjeder for foredling av råmaterialer i Norge, innenfor bærekraftige rammer.

Energi

Sikker og forutsigbar energiforsyning er en bærebjelke i ethvert moderne samfunn. Energi er avgjørende for folks hverdagsliv, næringslivets verdiskaping, sysselsetting, nasjonal økonomi og sikkerhet. Fornybar energi er den viktigste nøkkelen til å kutte utslipp. Den kan erstatte og fase ut fossil energibruk, og den kan skape grunnlag for ny verdiskaping og sysselsetting.

Det viktigste grepet for rettferdig omstilling er å øke krafttilgangen gjennom mer fornybar produksjon og bedre nettinfrastruktur. LO vil arbeide for tiltak som fremmer energisparing, energigjenvinning og energieffektivisering. Økt krafttilgang vil gi forutsigbare og konkurransedyktige kraftpriser som er avgjørende for husholdninger, næringsliv samt offentlige og private virksomheter.

Vi må ta høyde for at omstilling til mer fornybar energi vil føre til store prissvingninger. LO støtter regjeringens forslag til Norgespris, alternativt strømstøtteordningen, som et aktivt politisk svar for å sikre husholdningene en stabil og forutsigbar kostnad. LO mener støtte og tiltak for energieffektivisering må videreutvikles parallelt. LO mener det må utvikles konkrete tiltak for å sikre forutsigbare og konkurransedyktige kraftpriser til bedriftene. Fastprisavtaler, energieffektiviseringstiltak, et nett som reduserer prisforskjellene mellom landsdelene må prioriteres. LO mener vi må vurdere om kombinasjoner av fastpriskontrakter og energieffektiviseringstiltak kan utvikles eller videreutvikles i denne sammenhengen. LO viser til det store offentlige eierskapet i norsk kraftsektor og utfordrer selskapene og eierne fra

kommune til stat til konkrete tiltak for å etablere og sikre et konkurransedyktig prisnivå. LO mener Norge må vurdere hvordan et slikt industrikraftregime eller næringskraftregime kan realiseres og i den sammenheng hvordan en slik strømkjøpsordning bør organiseres. I denne gjennomgangen må det utredes om et statlig strømkjøpselskap kan være et virkemiddel. LO vil i denne sammenhengen peke på det store forbruket med avtalt tilkobling og forbruk vi har innenlands. Uten ny kraftproduksjon vil vårt eget forbruk spise opp kraftoverskuddet og presse prisene opp.

Det må være et mål å redusere varige prisforskjeller mellom prisområdene for strøm. Et viktig grep er en vesentlig styrking av nettkapasiteten. Samtidig er det viktig med nasjonal kontroll over kraftutbygging og at nettet eies og bygges ut av fellesskapet gjennom staten. Hjemfallsretten og det offentlige eierskapet av kraftressursene må videreføres. LO mener at alt potensial som ligger i opprustning og utvidelse av eksisterende vannkraft må utnyttes, og at prosjekter som kan gjennomføres uten vesentlige nye inngrep i naturen må prioriteres. Gjennom aktivt offentlig eierskap må kraftselskapene styres til å oppgradere vannkraften.

De stadig tydeligere konsekvensene av klimakrisen med hetebølger, skogbranner, tørkeperioder, styrtregn og flommer understreker nødvendigheten av reduserte klimagassutslipp. Flomvern vil bli langt viktigere. LO mener at tidligere vernevedtak og utbygging av magasinkapasitet, både i regulerte og ikke-regulerte områder, må gjennomgå.

Det er tydelig at omstilling basert på ambisjonen om lavere utslipp øker forbruksvolumet i Norge. Dette økte forbruket må enten forsynes med en økt kraftproduksjon i Norge eller ved importert kraft fra utlandet. Dersom Norge blir avhengig av importert kraft, vil kraftprisene i Norge stige. Opprettholdelse av et nasjonalt kraftoverskudd er en forutsetning for at rikelig krafttilgang kan videreføres som et konkurransefortrinn for norsk industri. LO mener det må være et mål at Norge gjenetablerer konkurransedyktige kraftpriser.

Et nasjonalt kraftoverskudd, at vi produserer mer enn vi forbruker selv, betinger samhandling og utveksling av kraft med våre naboland. Flere av landene rundt oss skifter ut en stabil, men utslippsintensiv kraftproduksjon med ustabile fornybare energikilder som sol og vind. Energisystemene er i endring, og det utfordrer evnen til en stabil leveranse av elektrisitet. Energiforsyningens betydning og rolle i sikkerhetspolitikken har blitt veldig tydelig, og i en urolig geopolitisk verden har Norges sårbarhet økt. LO mener Norge må utvikle løsninger for en stabil kraftforsyning i Norge som er dimensjonert til å møte disse endringene.

Våre største utslippskutt skjer gjennom den eksportverdien norske løsninger bidrar med internasjonalt. For å bevare global konkurransekraft må vi tilfredsstille kunder ute med produkter med lavt og lavere karbonavtrykk enn alternative leverandører. Energi- og klimapolitikken må knyttes tettere sammen med alle relevante politikkområder, spesielt næringspolitikken og sikkerhetspolitikken, enn det vi har sett så langt. CO₂-kompensasjonsordningen er det viktigste verktøyet for å forhindre karbonlekkasje. Ordningen bidrar til investeringer i eksisterende og ny grønn industri og sikrer norske bedrifters konkurranseevne overfor konkurrenter utenfor kvotehandelssystemet. LO mener CO₂-kompensasjonsordningen må videreføres med tanke på stabilitet, langsiktighet og forutsigbarhet for industrien.

Transport og infrastruktur

Transportsektoren er Norges største utslippssektor og står for om lag 30 prosent av de samlede klimagassutslippene (og 60 prosent av de ikke-kvotepliktige utslippene). Innen 2030 skal utslippene mer enn halveres. Effektive transportløsninger og fokus på alternative drivstoffkilder er en forutsetning for å få dette til. Gode transportløsninger er en forutsetning for høy sysselsetting, god distriktsutvikling og verdiskaping. LO er spesielt opptatt av at transportpolitikken legger til rette for utvikling av trygge og gode arbeidsplasser med vekt på kvalitet og kompetanse og som ivaretar de ansatte i transportsektoren.

Transport oppstår som følge av annen aktivitet, og bakteppet er derfor et generelt sterkt økende behov for mobilitet, blant annet med en forventet doubling av godstrafikken. Klimautslippene fra

godstransporten har vært økende over lang tid. Omstillingen med å erstatte fossil energi i transportsektoren er godt i gang på lette kjøretøy og fartøy, mens veien mot lav- og nullutslipp i de tyngre segmentene av langtransporten og i luftfarten er mer krevende, blant annet som følge av umoden teknologi og høye kostnader.

Gode satsinger på kollektivtransport og overføring av gods fra vei til sjø og bane er viktige tiltak i hele Norge for å møte veksten i person- og godstransport.

Transportsektoren spiller en nøkkelrolle dersom Norge skal lykkes med omstillingen til et lavutslippssamfunn. Effektive og trygge transportløsninger er en forutsetning for å skape næringsutvikling både i distriktene og i sentrale strøk. Transportsystemet har stor betydning for næringslivets konkurransekraft. LO vil samle all utbygging, drift og vedlikehold av riks- og europaveinettet hos Statens vegvesen. Vedlikehold av vei og bane, herunder strekninger som ofte stenges, må prioriteres. En forsterket satsing på jernbanen og havner er nødvendig for å få mer gods over fra vei til sjø og bane i hele Norge. Det må også videreutvikles hurtiggående persontransport på bane mellom de store byene, i tillegg må kortbanenettet i Norge styrkes for å opprettholde gode kollektivtilbud i hele landet. Et trygt og åpent veinett er avgjørende for bosetting og næringsutvikling i hele landet. Der det er sikkerhetsmessig forsvarlig, bør vedlikeholds- og klimatilpasningstiltak på eksisterende vei prioriteres foran bygging av ny vei.

Hensynet til miljø og klima, spredt bosetting og befolkningens behov for transporttjenester tilsier en satsing på kollektivtransport over hele landet. Særlig i pressområdene vil befolkningsveksten kreve at transportveksten i hovedsak skjer kollektivt. Kollektivtransporten er et velferdsgode som tilbys og finansieres gjennom fellesskapet, og må organiseres slik at pengene som brukes, kommer de reisende til gode. LO vil derfor arbeide for at unntaksbestemmelsen i kollektivtransportforordningen benyttes.

Omstillingen til en sirkulærøkonomi

For å nå målene for 30 prosent vern og restaurering av natur og bærekraftig vekst og velstand er vi avhengige av å omstille samfunnet og økonomien til å utnytte ressursene vi allerede har, enda bedre gjennom en omstilling til sirkulærøkonomi.

Sirkulærøkonomi og bærekraftig ressurshåndtering handler om å forhindre at ressurser blir omgjort til avfall. Produkter egnet for ombruk eller reparasjon må forbli i det sirkulære kretsløpet. Det betyr at vi både må produsere mindre og forbruke mindre enn i dag. Offentlige insentiver kan være nødvendige bidrag i denne omstillingen.

For å sikre livsgrunnlaget til dagens og framtidens generasjoner og ivareta naturressursene på en bærekraftig måte må vi bryte med dagens produksjons- og forbruksmønster og basere økonomisk virksomhet på sirkulær ressursutnyttelse gjennom avfallsreduksjon, ombruk og gjenvinning.

Dette vil være en radikal omlegging av økonomien, som innebærer å unngå og begrense aktivitet som ikke er bærekraftig, at man flytter og endrer på dagens produksjons- og forbruksmønstre, og at man forbedrer både teknologi- og ressursbruken.

Avfallsreduksjon er blant de viktigste komponentene for å virkeliggjøre et brudd med den lineære økonomien, hvor vi i dag tar ut langt flere ressurser enn hva som er bærekraftig. Klima- og miljøpolitikken må vektlegge velferd mer enn velstand, og myndighetene må gi insentiver til at produkter utvikles med lengst mulig levetid, med størst mulighet for ombruk og reparasjon og med egnethet for materialgjenvinning og reduksjon av innhold av helse- og miljøfarlige komponenter.

Gjennom varehandelen bruker kundene sin forbrukermakt til å påvirke for en mer bærekraftig og miljøvennlig produksjon. Det må satses mer på lokalt produserte varer, gjenbruk og klima- og miljøvennlige produkter. Produsentene må lage varer som er bestandige og skal vare lenge.

3.4 Et rettferdig pensjonssystem

Folketrygden skal være bærebjelken i velferdsstatens pensjonssystem. LO har som mål at folketrygden, AFP og tjenestepensjonsordningene sammen skal sikre det økonomiske grunnlaget for en trygg og verdig alderdom for alle. Tjenestepensjon er utsatt lønn, og LO krever økt innflytelse over pensjonsordningene.

Pensjonsreformen har bidratt til at folk jobber lenger. Det har medvirket til å trygge den økonomiske bærekraften i folketrygden som det dominerende element for arbeidstakeres pensjoner og bidrar til å redusere den økonomiske risikoen for kommende generasjoner. Reformen har også videreført et finansierings- og opptjeningssystem i folketrygden med viktig utjevningsevne mellom høye og lave årslønner og mellom kvinner og menn.

Men reformen har også medført at ulikhetene i pensjon vil vokse fordi muligheten til lange yrkeskarrierer varierer med yrkesløp, den enkeltes helse og ikke minst situasjonen i arbeidsmarkedet. Den sosiale bærekraften er under press.

Levealdersjustering innebærer at når et årskull er forventet å leve lenger enn tidligere årskull, må den enkelte stå lenger i jobb eller motta lavere pensjon enn ved samme avgangsalder. Pensjonsnivået, pensjon i forhold til tidligere lønn ved fast avgangsalder, vil bli nedjustert med økende levealder i befolkningen. Særlig de som ikke kan forlenge yrkesløpet, har dermed utsikt til å få en pensjonsdekning som ikke kan forsvares i et solidarisk samfunn. I nedgangstider vil enda flere kunne rammes fordi nedbemanninger kan medføre at flere må gå tidlig ut av arbeidslivet.

Den sosiale bærekraften i folketrygden er blitt styrket gjennom flere tiltak vedtatt av et bredt flertall på Stortinget våren 2024. Pensjonsforliket følger opp evalueringen av pensjonsreformen og regjeringens stortingsmelding i 2023. Det er vedtatt at minsteytelser skal utvikle seg slik at mottakerne får en velstandsutvikling minst på nivå med øvrige pensjonister. Forliket innebærer også at uføretrygdede skal delvis skjermes mot levealdersjusteringen for å sikre et akseptabelt pensjonsnivå. Det innføres et slitertillegg i folketrygden for dem som må gå av tidlig. Det vektlegges også at det skal iverksettes flere tiltak for å hindre at arbeidstakere blir utslitt, og muliggjøre at flere kan stå lenger i jobb. Samtidig vil aldersgrensene i folketrygden øke med to tredeler av forventet økning i levealderen. Det innebærer at de laveste aldersgrensene vil øke med ett år på ti år, fra 62 til 63 år fra 1963-kullet til 1973-kullet. Økningen av aldersgrenser innebærer også at sosiale ytelser som dagpenger og sykepenger som i dag stopper ved 67 år, økes tilsvarende. Det er avtalt at hele pensjonssystemet skal evalueres innen ti år, og LO vil ikke akseptere nye endringer av aldersgrensene før vi vet konsekvensene av det som nå er vedtatt.

LO mener at pensjonsopptjeningen må styrkes for alle, til et samlet nivå på minst 25 prosent av inntekt. Dette vil sikre at Folketrygden, AFP og tjenestepensjonsordningene til sammen gir en samlet pensjon på minst 2/3 deler av lønn ved normert pensjoneringsalder. Staten har hovedansvaret for pensjonssystemet som helhet, selv om finansieringen kommer fra ulike kilder. Den bestemmer bidraget fra folketrygden, den bidrar med penger og regelverk til AFP og er lovgiver for tjenestepensjonene. Nivåhevingen må skje gjennom et spleiselag der både staten og partene i arbeidslivet bidrar.

Sliterordning, evaluering av pensjonssystemet og inkluderende arbeidsliv

Pensjonsutvalgets utredning har lengre yrkesaktivitet som viktigste tiltak når levealderen øker og levealdersjusteringen gir lavere årlige utbetalinger. For mange av LOs grupper er betydelig lengre yrkesaktivitet sjelden et alternativ. Tall for forventet levealder for ulike yrkesgrupper viser at typiske sliteryrker kommer dårlig ut. Yrkesgrupper med lavest forventet levealder vil dermed kunne oppleve at yrkesgruppene med høyere levealder «arver den gjenstående pensjonsbeholdningen til de som dør tidlig». Når mulighetene til å jobbe videre er systematisk skjevfordelt, kan dette oppleves som urimelig. I tillegg til dette har mange i sliteryrkene lav lønn og lav pensjonsopptjening.

De som ikke har mulighet til å stå helt ut, må også i framtiden få muligheten til å gå av tidligere med et akseptabelt pensjonsnivå. AFP, den tariffestede sliterordningen, samt overgangstillegget og særaldersgrenser i offentlig sektor bidrar til dette.

LO fikk gjennomslag i pensjonsforliket som ble vedtatt av Stortinget våren 2024, for at det skal innføres et slitertillegg i folketrygden etter mønster av sliterordningen i privat sektor. Det ble vedtatt at det skal innføres et slitertillegg på 0,25 G, og at partene skal involveres i utformingen av den nye sliterordningen. For LO er det viktig at den nye sliterordningen blir livsvarig, og at det medregnes ved uttak av folketrygden, for å sikre at de fleste slitere med lange yrkeskarrierer faktisk har mulighet til å ta den ut om de ønsker det.

I pensjonsforliket er det avtalt at det etter ti år skal gjøres en helhetlig gjennomgang av pensjonssystemet for å vurdere den økonomiske og sosiale bærekraften når man ser folketrygd, tjenstepensjon, AFP og individuelle pensjonsspareavtaler i sammenheng. Dette inkluderer en evaluering av levealdersjustering av aldersgrensene sett opp mot reell avgangsalder, med formål om å sikre økonomisk trygghet og at systemet skal være sosialt bærekraftig. LO vil særlig påpeke at evalueringen må vurdere hvordan levealdersjusteringen slår ut for sliterne.

Det er i den sammenheng også viktig for LO å følge opp hvordan AFP, slitertillegget og særaldersgrenser gjør det mulig for slitere å gå av tidlig, og i hvilken grad det vil være behov for styrke de ulike ordningene for slitere.

LO vil på selvstendig grunnlag vurdere hvordan sliterordningen innenfor dagens AFP tilpasses sliterordningen som etableres i folketrygden. I tillegg til ordninger for slitere krever LO økt innsats for å legge til rette for at folk skal kunne stå lenger i arbeid, og et inkluderende arbeidsliv.

I tillegg til sliterordninger krever LO økt innsats for å legge til rette for at folk skal kunne stå lenger i arbeid, og et inkluderende arbeidsliv. Det krever en langt større innsats fra myndighetene og fra partene i arbeidslivet, der det legges til rette for forlenget arbeidsliv, kompetanseutvikling og at det blir lettere for seniorene å søke arbeid. Innsatsen må ikke bare settes inn blant seniorer. Forebygging for å unngå tidligavgang eller utstøting må starte tidlig. HMS, tilrettelegging for å lette belastende oppgaver og kompetanseheving er viktig gjennom hele yrkeslivet.

Pensjon og fordeling

LO er bekymret for fordelingseffektene av det samlede pensjonssystemet. De omfordelende virkningene av folketrygden motvirkes av tjenstepensjonssystemet. Det er store og systematiske forskjeller i tjenstepensjonene mellom ulike næringer. Kvinnedominerte virksomheter i blant annet varehandel og overnatting og servering har gjennomgående langt lavere tjenstepensjonssatser enn i for eksempel finansnæringen, mediebransjen, industrien og oljenæringen. Mange som kun har de laveste tjenstepensjonene (OTP), har heller ikke AFP, mens de fleste som har gode tjenstepensjonsordninger, har også AFP. Gjennom et langt yrkesliv i næringer med dårligere tjenstepensjoner vil mange kunne få en total pensjon som er lav, særlig når de heller ikke får AFP.

Den totale effekten av dette innebærer at mange lavtlønte i framtiden vil risikere å få svært lave pensjoner eller vil bli nødt til å jobbe lenger enn ansatte i næringer med høyere lønninger og bedre pensjonsordninger. LO er bekymret for at over tid vil økonomiske hensyn kunne tvinge flere til å utsette pensjoningstidspunktet, selv om helsesituasjonen tilsier at de burde slutte i jobb.

LO er bekymret for at innbyggere med kort botid i Norge kan få lave pensjonsytelser i framtiden. LO vil styrke pensjonsrettighetene til flyktninger og går derfor inn for en gjennomgang av dagens ordning med supplerende stønad for flyktninger med sikte på å forbedre denne.

Styrk tjenstepensjonene

Tjenstepensjonene i privat sektor er ofte ikke en del av tariffavtalen, men noe arbeidsgiver ensidig bestemmer. LO mener at tjenstepensjonsordningene i privat sektor må forbedres ved å

innføre obligatoriske livslange og kjønnsnøytrale pensjonsordninger. Inntil dette er på plass, må ordningen forbedres ved å heve minstesatsen (obligatorisk tjenstepensjon – OTP) fra to til fire prosent. Det er behov for å gå gjennom loverket i privat tjenstepensjon og vurdere de fordelingsmessige egenskapene til tjenstepensjonene.

Et bredt organisert pensjonssystem må sikre muligheten for jobbskifter uten tap av pensjon, kostnadseffektiv forvaltning og premier og ytelser som er like uavhengig av kjønn. Det bør lages en felles lov for innskuddspensjons- og hybridordninger. Det vil gjøre det enklere å avtale og tilby pensjonsordninger som er livsvarige og kjønnsnøytrale, noe som bør være hovedregelen også for tjenstepensjonsordningene. Når flere lever lenger, er det en utfordring at de fleste private tjenstepensjonsordninger ikke er livsvarige og utbetales over ti år. I tillegg er avkastningen som oftest markedsbestemt og med full tapsrisiko for den enkelte. Det må også innføres egen pensjonskonto for hybridpensjon.

Det må gis mulighet for å etablere fellesordninger for innskudds- og hybridordninger som dekker flere bedrifter eller tariffområder. Disse vil kunne ivareta både aldersnøytralitet og kjønnsnøytralitet og kunne gi reduserte kostnader ved både forvaltning og administrasjon. De vil gi de ansatte muligheter til økt innflytelse på pensjonsmidlenes forvaltning.

Reglene for utregning av grunnlag for innbetaling må forenkles. All lønn inntil 12 G må danne grunnlaget. Arbeidsgivers mulighet til å unnta varierende eller midlertidige tillegg og overtid må fjernes. Arbeidsgivers plikt til å innbetale til ordningen for arbeidstakere med lovbestemt permisjon må utvides til å gjelde arbeidstakere med permisjon når retten til permisjon følger av tariffavtale. Grunnlaget og innbetalingene må komme klart fram på arbeidstakers lønnslipp. LO ser med bekymring på at arbeidstakere mister rettigheter i AFP-ordningen på grunn av omorganisering hos egen arbeidsgiver. LO vil arbeide for at forbundene får vite om slike omorganiseringer for å søke å unngå slike rettighetstap.

Offentlig sektors nye tjenstepensjonsordning fra 2018 fikk virkning fra 2020 for alle som er født fra 1963. Offentlig sektor innfører en ny AFP-ordning for dem som fyller 62 år i 2025, som det nå foreslås et regelverk for etter modell av AFP i privat sektor. I 2023 ble det avtalt nye pensjonsregler for de med særaldersgrenser, det gjenstår å avklare hvem som skal ha særaldersgrenser, og hvilke aldersgrenser som skal gjelde i framtiden. LO vil følge opp disse prosessene framover. Offentlig tjenstepensjon bør organiseres i pensjonskasser eller gjensidige selskaper, der arbeidstakerne har reell innflytelse på organisering og styring.

Det er nødvendig å finne bedre pensjonsordninger for å unngå at selvstendig næringsdrivende, frilansere og yrkesutøvere med kombinasjonsinntekter og lave inntekter skal ende i alvorlig fattigdom.

AFP

LO vil prioritere arbeidet med å forbedre AFP-ordningene. Endringene i ordningene skal bidra til økt forutsigbarhet og at flere arbeidstakere sikres en god AFP.

AFP har vært, og er en solidarisk ordning hvor det innbetales en andel av lønnsutgiftene fra alle bedrifter tilsluttet ordningen.

Det er de yrkesaktive som finansierer pensjonistenes utbetalinger. Ordningen må gjøres mer forutsigbar og tilgjengelig for arbeidstakerne, samtidig som finansieringsgrunnlaget må sikres og utvides gjennom flere tariffbundne virksomheter. Et bredere finansieringsgrunnlag vil også bidra til holde kostnadene stabile.

LO er opptatt av å sikre alle arbeidstakere en forutsigbar pensjon.

Arbeidstakere som har fylt femti år skal opprettholde rettigheter som følger av dagens ordning. De vil også kunne motta AFP etter dagens ordning hvis de har minst 18 års opptjening i tariffbundet virksomhet samlet og har minimum 7 år mellom 50 og 62 år.

LO vil videre styrke AFP ordningen gjennom at arbeidstakere i tariffbundne virksomheter opparbeider en rett til AFP, basert på antall år i virksomheten.

LO vil også at uføre skal ha en rett til AFP, basert på opptjeningen fram til uføretidspunktet.

LO legger til grunn at finansieringen av omleggingen skjer innenfor rammen av trepartssamarbeidet, og at den statlige medfinansieringen på 1/3-del av kostnadene opprettholdes. Omleggingen og finansiering avklares i forbindelse med kommende tariffoppgjør, og med følgende uravstemninger.

Offentlig sektor har nå en AFP-ordning etter modell av ordningen i privat sektor, og det ble i 2018 avtalt felles beregning av ansiennitet. Kostnadene for Fellesordningen knyttet regjeringens avtale med partene i offentlig sektor, forutsettes kompensert i den statlige medfinansieringen.

Fripoliser

Fripoliser er pensjonsrettigheter som allerede er opptjent. De blir i dag forvaltet på en slik måte at mange vil få lavere pensjoner enn de burde ut fra midlene som er betalt inn for dem.

De særnorske reguleringsreglene skal nå gjennomgås. LO mener det er behov for tiltak for å sikre at pensjonistenes midler blir forvaltet på en best mulig måte. Staten må ta et samlet grep for å sikre at den etablerte pensjonskapital i form av fripoliser og løpende ordninger sikres en bedre forvaltning og verdisikring.

Uføre

Uføres pensjoner må styrkes. LO mener at uføre må skjerms fullt ut mot levealdersjustering av pensjonene. Levealdersjusteringen bygger på en forutsetning om at arbeidstakere kan velge om de vil jobbe lenger for å kompensere for økt levealder, eller om de vil gå ned i pensjon i bytte mot lengre pensjonstilværelse. Uføre har ikke et slikt valg. Levealdersjusteringen slår uheldig ut særlig for dem som har blitt uføre. Derfor må uføre ha pensjonsopptjening fram til normert pensjonsalder.

I tillegg mener LO at tak på samlet uføretrygd må fjernes og barnetilleggene styrkes ytterligere. LO vil arbeide for at personer som blir delvis uføre underveis i karrieren, og som senere får en økt uføregrad, sikres en bedre alders- og uførepensjon enn det dagens regler gir.

I dag er alle i offentlig sektor dekket av uførepensjon, mens bare et mindretall av de som har privat tjenestepensjon, har en slik dekning. LO mener at det bør innføres uførepensjon i obligatorisk tjenestepensjon, slik at alle får et tillegg til den offentlige uføretrygden.

3.7 Offentlig velferd

En velferd finansiert av fellesskapet, hvor folk yter etter evne og får etter behov, er grunnlaget for et godt samfunn. Den norske modellen bygger på brede universelle ordninger som gir høy grad av inntektssikring. Dette legger grunnlaget for et samfunn med små forskjeller og med høy deltakelse i demokratiske prosesser, uavhengig av sosial bakgrunn.

Velferdsstaten skal bygge og trygge folk og samfunn. Den består i dag av en rekke institusjoner, tjenester og ytelser. Velferdsordningene er i hovedsak universelle, finansieres over skatteseddelen og gis til dem som trenger det. Velferdsstaten handler om at vi som fellesskap har mål om å sikre alle og gi reell inntektssikring. Veksten i offentlig sektor bør minst være på nivå med veksten i privat sektor. Dette vil sikre stabilitet i offentlige fellesskapsordninger. LO vil jobbe for å sikre og videreutvikle velferdsstaten. Det må bli mer attraktivt å jobbe i offentlig sektor. Viktige tiltak er redusert vikarbruk, mindre deltid og mer heltid, utdanningstilbud og arbeidsmuligheter i hele landet.

Offentlig finansiert velferd skal utføres uten kommersielle interesser

Det er bred oppslutning om en sterk offentlig sektor i Norge. Samtidig utfordres velferdsstaten av kommersialisering og krefter som ønsker økt privat profitt fra drift av offentlig finansierte tjenester og infrastruktur. Dette undergraver ikke bare de universelle ordningene, men innebærer også en kamp om kompetent arbeidskraft og er en trussel mot arbeidstakernes rettigheter og pensjonsvilkår. LO er imot privatisering og konkurranseutsetting av offentlige velferdstjenester. Offentlig finansierte velferdstjenester skal i all hovedsak drives i egen regi, med innslag av ideelle og ikke-kommersielle aktører. Handlingsrommet i anskaffelsesregelverket må utnyttes for å prioritere ideelle tjenesteytere og langsiktige avtaler basert på kvalitet.

Kommunesektoren

Landets kommuner forvalter kjernen av velferdsstaten gjennom ansvar for befolkningen gjennom hele livet. Kommunenes oppgaver har vokst i tråd med utviklingen av velferdsstaten, og en stadig økende andel av kommunenes økonomi brukes til lovpålagte oppgaver som tjenesteyter innenfor helse, sosial, omsorg, skole, barnehage og barnevern. LO vil arbeide for at kommunene har økonomisk handlingsrom til å prioritere oppgaver som ikke er lovpålagte. Dette er oppgaver som er særlig knyttet til forebygging og investering i gode og trygge oppvekstmiljøer. Blant annet bibliotekene i kommunene må videreutvikles som synlige og sentrale kunnskaps- og kulturinstitusjoner i lokalsamfunnet og en naturlig møteplass for folkeopplysning og kulturopplevelser.

LO mener det er viktig å verne om generalistkommunesystemet, som innebærer at alle kommuner har ansvaret for de samme oppgaver. Kommunene må få tilstrekkelige og forutsigbare rammer gjennom et omfordelende inntektssystem som sikrer at de er i stand til å levere hele bredden av gode kommunale tjenester til innbyggerne.

Statlig sektor

Statsforvaltningen utgjør landets utøvende makt og omfatter statlige virksomheter med et bredt spekter av samfunnsoppgaver. Forvaltningens virksomhet bygger på sentrale forvaltningsverdier som likebehandling, rettssikkerhet, nøytralitet, faglig uavhengighet og effektivitet. For at forvaltningen skal kunne etterleve disse verdiene, må statlige virksomheter ha tilstrekkelige økonomiske rammer.

De siste tiårene har ideer basert på markedsstyring lagt viktige premisser for endrings- og styringsreformer i statlig sektor. Sentrale elementer har vært mål- og resultatstyring, bestiller- og utførermodeller, oppsplitting av virksomheter, økt grad av privatisering og konkurranseutsetting. Markedsstyringsprinsipper svekker statlige virksomheters evne til å løse samfunnsoppdraget, de ansattes medbestemmelse og fører til en mindre effektiv statlig sektor.

LO krever at tillitsreformen videreføres i statlig sektor. Regjeringen må videreføre arbeidet med å endre styringen, finansieringen, organiseringen og arbeidsgiverpolitikken for å styrke den statlige forvaltningen.

Helsesektoren

Den offentlige helsesektoren, både spesialisthelsetjenesten og helse- og omsorgstjenesten i kommunene, har flere steder utfordringer med å rekruttere og beholde fagfolk. Dette forsterkes av økningen i private helsetjenester. Andelen av befolkningen som har privat helseforsikring, har økt kraftig. Dette fører til økt sosial ulikhet i tilgangen på helsetjenester. Det har også uønskede konsekvenser for arbeidsmarkedet for helsepersonell og kan føre til mangel på kompetanse i viktige fagmiljøer i den offentlige helsetjenesten. Denne utviklingen kan over tid svekke befolkningens oppslutning rundt en offentlig finansiert helsetjeneste. LO vil innføre merverdiavgift på private helseforsikringer.

Fellesskapets sykehus skal yte gode og likeverdige spesialisthelsetjenester til alle som trenger det når de trenger det. LO vil jobbe for en desentralisert sykehusstruktur som sikrer beredskap og gir alle innbyggerne forsvarlig, trygg og omsorgsfull behandling på sykehus. Det er også viktig for

å opprettholde spredt bosetting, gode velferdstjenester og et kraftig og framtidsrettet næringsliv i hele landet. Tillitsvalgte og demokratisk valgte organer må derfor ha innflytelse på beslutninger som berører ansatte og lokalsamfunn.

LO vil arbeide for at spesialisthelsetjenesten kommer under sterkere demokratisk styring og reell folkevalgt kontroll. LO er imot privatisering og konkurranseutsetting av offentlige velferdstjenester. Sykehusene må få en mer forutsigbar finansiering. Regnskapsregler for privat sektor må ikke brukes i offentlig forvaltning og tjenesteyting. LO vil arbeide for å fjerne muligheter til å ta ut profitt på velferdstjenester og eiendomsvirksomhet knyttet til slike tjenester. Nøytral merverdiavgift i helseforetakene fører til oppsplitting av tjenester som naturlig hører sammen, og er et hinder for å motivere helseforetakene til å produsere tjenester med egne ansatte. For å bygge et helhetlig og godt helsevesen bør derfor nøytral merverdiavgift i helseforetakene avvikles.

LO vil jobbe for bedre utnyttelse av helsepersonell gjennom god oppgavedeling, rekruttering av ulike yrkesgrupper og inntak av lærlinger i kommune- og spesialisthelsetjenesten. De kommunale helsetjenestene må ha tilstrekkelig og riktig kompetanse slik at de kan overta pasienter som skrives ut fra spesialisthelsetjenesten, på en god og forsvarlig måte.

Psykiske helseplager er en stadig viktigere årsak til økt sykefravær og uhelse. De som har behov for psykisk helsehjelp, skal få god og lett tilgjengelig hjelp. Det er behov for en styrking av forebyggende tiltak, lavterskeltilbud og tilgjengelige tjenester der folk bor, samt en langt sterkere vekt på samordnet innsats på tvers av ulike sektorer. Det er samtidig behov for en styrking av tilbudet også til personer med langvarige og sammensatte behov og som trenger oppfølging i spesialisthelsetjenesten. Det er nødvendig å snu utviklingen med en stadig nedbygging av døgnplasser.

Mange har store utgifter til tannhelse, og den enkeltes personlige økonomi kan avgjøre hvilken behandling man har mulighet til å få. LO vil derfor styrke den offentlige tannhelsetjenesten, og vil jobbe for at tannhelse blir likestilt med øvrige helsetjenester.

Kunst, kultur og ytringsfrihet

Den kunstneriske ytring er en grunnleggende verdi i samfunnet og en bærebjelke i demokratiet. Kultur bidrar til verdiskaping, kompetanse, læring, helse og toleranse.

I mange land ser vi at ytringsrom innskrenkes, meningsmotstandere overvåkes og forfølges. Overnasjonale medieaktører utfordrer våre nasjonale kontrollfunksjoner, og presseetikk og grensene mellom sant og usant viskes ut. Slik undergraves tilliten i et samfunn, og det får konsekvenser for demokratiet.

LO vil arbeide for å styrke det offentliges økonomiske innsats på kunst- og kulturområdet, sikre finansiering av redaktørstyrte medier og gode arbeidsvilkår i kultursektoren.

3.8 Sterkere totalberedskap

Alle i Norge skal kunne føle seg trygge. En sterk totalberedskap gir trygghet når kriser rammer storsamfunn og lokalsamfunn, og verner om fellesskapet og verdiene vi sammen setter høyt. LO krever en betydelig styrking av norsk totalberedskap.

Norge er blant de frieste og tryggeste land i verden. Men også det norske samfunnet er sårbart. Terroranslag, naturkatastrofer og pandemi har vist at svært alvorlige kriser kan ramme også her. Gjennom en sterk totalberedskap må vi være i stand til å lære av tidligere kriser, samtidig som vi forbereder oss på at den neste krisen vil være annerledes enn det vi har opplevd før. De krisene samfunnet møter, kommer oftest overraskende på oss og har oftest implikasjoner det er utfordrende å forutse. Med en sterk totalberedskap er det likevel mulig å møte dem.

Den samfunnsmessige og sikkerhetspolitiske situasjonen øker risikoen for uønskede hendelser i Norge. Klimaendringene medfører økt risiko for naturkatastrofer og naturødeleggelser. Samlet sett krever dette en høynet beredskap.

Totalberedskap handler om samfunnets samlede beredskapsressurser. Det er alt fra tilgang til varer og tjenester, logistikk, infrastruktur, helse og sosial, utdanningssektoren, klimatilpasning, brann og redning til politi og justis. Beredskapen er avhengig av at man har riktig kompetanse til å ivareta disse områdene. Innen infrastruktur, for eksempel internett, nødnett og mobilnett er det viktig at utbygging og vedlikehold gjennomføres av arbeidere som er sikkerhetsklarert, jobber for norske entreprenørselskap og innehar fagbrev. Særlig gjelder det innenfor telekom-bransjen. Forvaltningen av alle disse områdene må organiseres målrettet og koordinert for å møte samfunnets helhetlige risikobilde.

Norge har gode forutsetninger for en sterk totalberedskap, forutsatt at vi viser vilje og evne til å bygge den. Våre medlemmer innenfor ulike yrkesgrupper, både i statlig, kommunal og privat sektor, spiller en avgjørende rolle i denne beredskapen. Kultursektoren har en viktig funksjon for samfunnets fellesskap og vilje til å kjempe. Også som medlemmer av sivilsamfunnet og frivillig sektor kan LOs mer enn én million medlemmer spille en avgjørende rolle. Arbeiderbevegelsens egen hjelpeorganisasjon, Norsk Folkehjelp, gir sammen med andre frivillige organisasjoner viktige bidrag til totalberedskapen.

Et lite land som Norge er avhengig av et godt internasjonalt samarbeid for å ha en god beredskap, enten dette dreier seg om samarbeid med våre nærmeste nordiske naboer, samarbeid med EU og innenfor rammen av EØS, eller det dreier seg om samarbeid på internasjonalt nivå.

Beredskapen må bygge på en totaltenkning, hvor alle sektorer og samfunnsområder ses i sammenheng. Gjennom det moderniserte konseptet om totalforsvar skal Forsvaret få støtte av og samarbeide med sivile aktører, og sivile aktører skal få støtte av og samarbeide med Forsvaret. Totalberedskap handler om mye mer enn sivilt-militært samarbeid. Vi kan aldri bli helt trygge i et åpent, fritt og demokratisk samfunn, men vi kan jobbe systematisk for å redusere risiko og sårbarhet. Frie, redaktørstyrte medier med gode rammevilkår og en sterk, statlig rikskringkaster er viktige samfunnsverktøy for å motvirke desinformasjon og hybrid krigføring, som kan skade beredskapen.

Felles for alle kriser er at de rammer hardest dem som har minst fra før. En godt fungerende velferdsstat er et viktig virkemiddel for å ivareta alle samfunnsmedlemmene når krise rammer. Politikken må være innrettet både på å forebygge kriser og å gjøre folk i stand til å møte krisene når de likevel inntreffer.

Tillitssamfunnet som grunnmur

Grunnmuren for god beredskap er et samfunn med høy og velbegrunnet tillit. Tilliten mellom folk gjør at vi stiller opp for hverandre hvis krise og krig rammer. Tilliten til myndigheter og institusjoner i samfunnet gjør at faglige beredskapsråd blir fulgt av mange. Tilliten mellom aktører i beredskapssystemet gjør at beredskapssamarbeid og beredskapssamvirke fungerer bedre. I sum gjør den norske tilliten at vi står stødigere i møte med kriser og forsøk på å destabilisere fellesskapet vårt. Økende ulikhet og utenforskap er en trussel mot tilliten i samfunnet og dermed mot vår evne til å ha en god totalberedskap.

Utenlandske stater eller ikke-statlige aktører som søker å skape splid og destabilisering, setter det det norske tillitssamfunnet og demokratiet under press. Innsatsen mot slike trusler må styrkes.

Beredskapssystemet må i større grad ta hensyn til at de samlede sosiale faktorer som økonomi, alder, etnisitet, kjønnsidentitet og helse kan gjøre folk særlig sårbare. Tillit til beredskapsaktørene hviler ikke bare på samfunnets generelle tillit til velfungerende institusjoner, men også på at forebygging av kriser, varsling av kriser og kriseberedskap faktisk fungerer for alle. Kriser rammer sårbare grupper hardest.

Bedre styring og koordinering

Budsjettetterslep i flere av beredskapsvirksomhetene, kombinert med økende mål- og resultatstyring, oppsplitting, konsulentbruk, omfattende sentralisering og omstillingsprosesser, har svekket totalberedskapen. Koordineringsproblemer og for lite samarbeid på tvers er fremdeles et betydelig problem. Gjennomføring av tillitsreformen og økte investeringer i hele offentlig sektor vil styrke den samlede beredskapen.

Det vil være avgjørende for beredskapen at det på regjeringnivå etableres et helhetlig risikobilde som danner grunnlag for styringen av samfunnets samlede beredskapsressurser. Det må komme på plass en nasjonal sikkerhets- og beredskapsstrategi som er felles for sivil og militær beredskap, og som danner grunnlaget for helhetlig og langsiktig styring. LO mener det bør etableres langtidsplaner for beredskapen. Med utgangspunkt i dette må ressursene settes i stand til å møte risikobildet og virke sammen.

Unødvendig detaljstyring må bort, og styringen må understøttes av bredt sammensatte beredskapsråd på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Styringen på beredskapsfeltet er gjennomgående preget av detaljstyring. Omfattende kontrollsystemer tar tid fra faglig beredskapsarbeid, flytter avgjørelser oppover i systemet og tar oppmerksomheten bort fra samfunnsoppdraget. Styring og koordinering basert på tillit, medbestemmelse, kompetanse og tjenesteutvikling vil styrke beredskapen og sikre autonomi.

Flere øvelser, mer kompetanse og kunnskap

Antallet beredskapsøvelser må øke fra dagens nivå. Det må finnes regionale utøvende ledd for å videreutvikle og gjennomføre felles opplærings- og øvingsaktiviteter. Læring gjennom og etter øvelser bedrer evnen til å håndtere kriser. Øvelser med flere aktører styrker samvirket.

Kompetansen i beredskapssystemet må styrkes gjennom oppdimensjonering av både grunnutdanning, etter- og videreutdanning og kurs. Motstandsdyktigheten i befolkningen må understøttes gjennom tydeligere råd om egenberedskap.

Inntaket til førstegangstjenesten bør øke for å styrke det folkeforankrede militære forsvaret. Samfunnets beredskapsbehov bør også være styrende for økt inntak, også utover Forsvarets egne behov, som del av en bredere beredskapsplikt. Dette vil være et bidrag for økt rekruttering til beredskapssystemet og grunnleggende kunnskap om beredskap for alle som har gjennomført tjeneste. For at den allmenne verneplikten skal være reell, bør de som utfører tjeneste, utgjøre et tverrsnitt av befolkningen med hensyn til kjønn og øvrig bakgrunn.

Organisering av offentlige tjenester har stor betydning for håndteringen av kriser. Drift med egne ansatte sikrer at offentlig sektor har kompetanse og kan omdisponere personell raskt ved skiftende behov uten å være avhengig av reforhandling av kontrakter. Anbudsutsetting gir økt sårbarhet ved at håndteringen av kriser baseres på eksterne selskaper.

En krise kan treffe ulike deler av tjenesten på ulike måter og på ulikt tidspunkt. Under covid-19-pandemien vekslet det på ulike tider mellom å være størst press i spesialisthelsetjenesten og i kommunehelsetjenesten. Skillelinjer mellom spesialist- og kommunehelsetjenesten må ikke stå i veien for en hensiktsmessig og smidig personell- og ressursallokering i kriser.

Sterk nærberedskap i hele landet

Kommunenes ressurser og støtten til kommunene må dimensjoneres til å møte beredskapsbehovene. For å håndtere kriser der de skjer, trengs folk, materiell og kompetanse i beredskapens ytre ledd over hele landet. Mange kommuner bryter minimumskrav til bemanning, øvelser, analyser og planer. Evnen til å håndtere kriser er derfor for tynn.

Kommunehelsetjenesten, brannvesen og vannforsyningen er områder innen totalberedskapen som vil ha økte behov framover, noe som understreker behovet for å styrke finansieringen. Kritisk infrastruktur som befolkningen er avhengig av, må ha operative planer som skal sikre drift om kriser skulle oppstå.

De sterke lokalsamfunnene må vernes om gjennom gode vilkår for å bo, leve og arbeide i hele landet. I sterke lokalsamfunn stiller folk opp for hverandre når krisen rammer. Virksomheter med maskiner, utstyr og industrivern gir større trygghet når kriser rammer. Det vil være viktig for totalberedskapen at arbeidere bor der de jobber.

For å sikre god beredskap i hele landet er det helt avgjørende å øke Sivilforsvarets operative evne. Det inkluderer rekruttering av mannskap, kurs og øvelser, men også tilgjengelige lagre for utstyr og vedlikehold av materiell. Sivilforsvaret må fortsatt være desentralisert.

Den økonomiske støtten til frivillige beredskapsorganisasjoner må opp. Den frivillige beredskapsinnsatsen som gjøres over hele landet, er uvurderlig.

Brann- og redningsvesenet er en uvurderlig teknisk beredskapsressurs lokalt. I Norge er to av tre brannkonstabler ansatt i deltidsbrannvesen. Deltidsbrannfolk utgjør ryggraden i lokal beredskap utenfor storbyene. De siste årene har sentralisering av politiet og ambulansetjenesten ført til et press på deltidsmodellen, gjennom oppgavegliding og stadig flere utrykninger. Det er viktig å satse på kompetanse og gode rammebetingelser for deltidsbrannvesen for å bevare god beredskap i hele landet.

Det må etableres tydelige nasjonale ambisjoner, kriterier og veiledning for ressursprioritering i situasjoner med ekstraordinære behov for helsehjelp. Den nasjonale produksjonen av kritisk utstyr og materiell i helsesektoren må styrkes. Helsetjenesten og Forsvaret må sammen avklare hva slags helseberedskap som skal finnes ved væpnet konflikt og krig.

Nordområdene og Arktis

Utviklingen i nordområdene og Arktis har stor nasjonal og internasjonal betydning for beredskap. Norge har et ansvar for sosial, miljømessig, og økonomisk bærekraftig utvikling gjennom samarbeid, aktiv tilstedeværelse og håndheving av norsk suverenitet. Gode offentlige tjenester og godt utviklet transportsystemer i nord er avgjørende for både sysselsetting, næringsutvikling, samfunnssikkerhet, beredskap og bosetting i nordområdene. Desentralisert beredskap og samfunnssikkerhet må bygge på kontinuitet og tilstedeværelse. Mange arbeidsplasser i Nord-Norge er avhengige av arbeidskraft som er bosatt andre steder i landet, noe som gjør regionen sårbar og vanskeliggjør opprettholdelsen av tjenestetilbudet til befolkningen.

Kontroll på kritiske samfunnsfunksjoner

Beredskap og samfunnssikkerhet må få større vekt når det vurderes om oppgaver skal løses av offentlige eller private aktører. Beredskap er et offentlig kjerneoppdrag. Ryggraden i beredskapen må være offentlige beredskapsaktører, mens private aktører spiller en supplerende rolle. En viktig del av beredskapen er at det bor mennesker i alle landområder i hele Norge. Dette ansvaret som ligger på det offentlige, forutsetter tilstrekkelige ressurser, men også evne til å styre helhetlig. LO mener derfor at privatisering og oppsplitting av beredskapsfunksjoner bør unngås. Det fører til mer komplekse styringskjeder og gir økt sårbarhet. LO vil ta initiativ til en gjennomgang av hvilke samfunnsfunksjoner som skal defineres som kritiske i beredskapssammenheng.

For å redusere sårbarheten for bortfall av internasjonale forsyninger i krise og krig, trenger Norge produksjon av kritiske varer. En mer ustabil verden gjør at det er økt risiko for internasjonal forsyningssvikt. Det behøves et nasjonalt løft for å sikre både tilstrekkelig fornybar energi og overføringskapasitet for energi til dit den skal brukes. Selvforsyningsgraden av mat må opp, og en større andel av råvarene må produseres og videreføres til ferdige produkter i Norge. LO vil jobbe for å opprettholde og forsterke importvernet i landbruket. Norge har stort og uutnyttet potensial for å produsere legemidler, råvarer til legemidler og medisinsk utstyr, og både næringspolitiske og beredskapsmessige hensyn tilsier at dette potensialet bør tas i bruk. Norge bør delta i et forpliktende samarbeid med EU om styrket helseberedskap. Norge må etablere beredskapslagre for å håndtere mangelen på smittevernutstyr. Vi bør satse på egenproduksjon for å sikre dette best mulig i framtidige pandemier. I tillegg har Norge

kunnskapsmiljøer i verdensklasse innen medisinsk forskning, legemiddel- og vaksineproduksjon, livsvitenskap og industrielle prosesser som kan bidra til å lage vaksiner. Beredskapslagring er et viktig supplement, og det er avgjørende at nasjonale myndigheter og leverandører av verneutstyr sikrer en pålitelig og effektiv tilgang. Et langsiktig mål må være å øke den innenlandske produksjonskapasiteten samt etablere et nordisk samarbeid på dette området.

Uttalelser

Næringspolitisk uttalelse

Norge er et lite land med en åpen og eksportrettet økonomi, særlig rettet mot det europeiske markedet, men med omfattende handel også med andre land. Vi opererer nå i en verden preget av økende geopolitisk spenning, proteksjonisme og handelskrig. Økende rivalisering mellom stormakter, handelsrestriksjoner og usikre forsyningskjeder gjør det nødvendig for Norge å styrke sin økonomiske robusthet og strategiske selvstendighet. For å sikre langsiktig verdiskaping og trygge arbeidsplasser må vi balansere åpenhet og samarbeid med mer strategisk næringspolitikk, energipolitikk og nasjonal beredskap. Den politiske kursen vi legger nå, vil avgjøre om vi kan sikre langsiktig verdiskaping, arbeidsplasser, demokrati og trygghet i en verden i rask endring.

Eksport og handelspolitikk

Tilgang til eksportmarkeder og like konkurransevilkår er avgjørende for norsk næringsliv. Forutsigbare rammebetingelser krever internasjonalt forpliktende samarbeid, noe som understrekes av Norges tilknytning til EU gjennom EØS-avtalen, frihandelsavtaler via EFTA og det multilaterale handelssystemet i WTO.

Våre europeiske naboland og EU er Norges viktigste samarbeidspartnere både økonomisk og politisk, og utgjør Norges største eksportmarked. I urolige tider er det viktigere enn noensinne å sikre Norge tilgang til EUs indre marked og rammevilkår som er likeverdige med det andre EU- og EØS-land har.

LO vil arbeide for fortsatt oppslutning om WTO og for at arbeidstakerrettigheter blir en del av WTOs rammeverk. Samtidig må Norge bevare sin økonomiske handlefrihet i en tid der handelspolitikk i økende grad brukes som et geopolitisk virkemiddel. Dette vil innebære både oppdatering og inngåelse av nye handelsavtaler og utvikling av verdikjeder der vi har komparative fortrinn. Norge har offensive og defensive handelsinteresser som må ivaretas i et samspill.

Omstillingen må være rettferdig

Norge skal gjennom en ambisiøs klima- og miljøomstilling frem mot 2030 og 2050, og oppslutningen om klimamålene må ligge fast. Norsk industri påpeker selv at kundene deres setter stadig strengere krav til utslippsfrie produkter. Samtidig må vi erkjenne at den geopolitiske situasjonen gjør omstillingen mer krevende.

Omstillingen må være rettferdig. Økt usikkerhet i verden må ikke gå på bekostning av arbeidstakernes rettigheter. Rettferdig omstilling innebærer at arbeidstakerne deltar i beslutningsprosessene som berører deres arbeidsplasser, fra planlegging til gjennomføring. Sosial dialog og trepartssamarbeid, i tråd med den norske arbeidslivsmodellen, er avgjørende for en vellykket omstilling.

Klimaendringer, grønn omstilling og et økende globalt konfliktnivå vil føre til høyere kostnader for norsk næringsliv, offentlig sektor og husholdningene. Økte utgifter til energi, drivstoff og mat vil særlig ramme de med lavest inntekt og kan skape motstand mot klima- og miljøpolitikken. For å sikre bred støtte til omstillingen må tiltak som støtter næringslivet og kommunene, skaper bærekraftige arbeidsplasser og minimerer negative fordelingsmessige konsekvenser styrkes. Alle skal ha mulighet til å være med i omstillingen til et mer bærekraftig samfunn og arbeidsliv.

Økt industrialisering for å akselerere det grønne skiftet legger press på naturen, og vi må sikre at vekst skjer innenfor rammene av bærekraftig ressursforvaltning.

Strategisk næringspolitikk for utvikling av industrien

Norsk industris kompetanse, digitalisering, tilgangen på energi og råvarer gir oss mange muligheter, men dette krever en aktiv og strategisk næringspolitikk som kombinerer diplomati, innovasjon, investeringer og kompetanseutvikling. En strategisk næringspolitikk er nødvendig for å sikre at vi bygger kompetanse og infrastruktur som gjør oss mindre sårbare. Strategisk i denne sammenhengen innebærer det å redusere avhengigheten av enkeltmarkeder og sikre bedre kontroll over kritiske råvarer, teknologi og forsyningskjeder.

LO mener derfor at virkemiddelapparatet må støtte opp under industriell produksjon i Norge. For å realisere store eksportsatsinger og etablere ny industri må Norge bli mer attraktivt for investeringer. Dette krever en målrettet innsats for å fremme investeringer og skape konkurransedyktige rammebetingelser, som gjør det lønnsomt å satse på langsiktig industriell utvikling. Det er behov for å sikre forutsigbar tilgang på tålmodig kapital for å understøtte store industriutviklingsprosjekter med lange tidshorisonter.

Statlig eierskap sikrer langsiktig og demokratisk forankret styring av sektorer som er sentrale for samfunnet. Gitt den sikkerhetspolitiske situasjonen er det særlig viktig at selskaper som forvalter naturressurser, sentral infrastruktur, beredskapsmessig viktige systemer eller sentrale tjenester, eies og styres av fellesskapet.

Strategisk viktige bedrifter må ha en sterk forankring i Norge. Et sterkt statlig eierskap er viktig for å beholde hovedkontorer i Norge. Det bidrar til norskbasert virksomhet og et nasjonalt eierskapsmiljø. Statlig eierskap gir Norge et konkurransefortrinn og økt fleksibilitet.

Norgesmodellen må utvikles videre, og kompetansen om regelverket for offentlige anskaffelser styrkes, slik at fellesskapets midler fremmer klima- og miljøhensyn, bekjemper arbeidslivskriminalitet og sosial dumping, sikkerhet, samt ivaretar menneskerettigheter.

Det digitale skiftet og økt behov for datakapasitet til kunstig intelligens, er viktig for industriens konkurranseevne. LO mener at den sikkerhetspolitiske situasjonen understreker betydningen av behovet for nasjonal kontroll av datalagring til industrien.

Forsvarsindustrien spiller en nøkkelrolle i vår nasjonale beredskap. Regjeringen skal styrke forsvaret av Norge med 600 milliarder kroner de neste 12 årene, fra i år til 2036. Innkjøp av forsvarsmateriell må inkludere gjenkjøpsavtaler som sikrer norsk industri, og anskaffelsen av nye fregatter må sees i sammenheng med behovet for standardfartøy. Norge er tilknyttet EUs forsvarsindustrielle programmer, og det er avgjørende at vi forblir en del av fremtidige initiativer på dette området.

For å sikre tilgang til kritiske mineraler til utvikling av fornybar energi og grønn industriproduksjon, mener LO det må etableres et statlig mineralselskap med et tydelig mandat om å bidra til risikoavlastning og investeringer i hele verdikjeden. Dette vil omfatte alt fra tidligfase prospektering til utvikling av industriprosjekter som omfatter utvinning, prosessering, produksjon og gjenvinning av mineralressurser.

Formålet med selskapet vil være å redusere risikoen for private aktører ved å gå inn med kapital og støtte i prosjekter som anses strategisk viktige for nasjonal forsyningsikkerhet og det grønne skiftet.

LO mener at et statlig mineralselskap vil bidra til at Norge styrker sin rolle som en stabil leverandør av mineraler til Europa, samtidig som vi reduserer vår avhengighet av import fra ustabile markeder. Et større statlig engasjement i hele verdikjeden vil også kunne bidra til utvikling av nye, grønne industriprosjekter og skape arbeidsplasser i distriktene.

Landbruket, fiskeri- og oppdrett og næringsmiddelindustrien spiller en avgjørende rolle for å sikre en bærekraftig matproduksjon der beredskap og matsikkerhet vektlegges. Gjennom økt norsk matproduksjon som baseres på bearbeiding av norske råvarer vil vi være i stand til å bedre selvforsyning og bosettingen en i hele landet.

Konkurransesituasjonen for norsk varehandel utfordres av store handelslekkasjer til våre naboland og økt netthandel. LO mener det er behov for å se nærmere på tiltak for å styrke varehandelens konkurransekraft for å bevare og skape nye arbeidsplasser i Norge. Det er derfor nødvendig med en bred utredning og kunnskapsinnhenting der alle sider av grensehandel og netthandel belyses.

Innen romfartsnæringen må det legges til rette for økt satsing, og da med spesielt fokus på de områdene som bidrar til regional utvikling og bærekraftige arbeidsplasser i Nord-Norge.

LO vil arbeide for at Norge tar en ledende posisjon i produksjon av bærekraftig drivstoff til luftfarten, samt bidra til at det etableres et partssammensatt grønt luftfartsprogram.

Norge har en sterk posisjon innen legemidler, digital helse, medisinsk utstyr og livsvitenskap. Disse sektorene er viktige for både helse og konkurransekraft. Med solide forskningsmiljøer og tett samarbeid mellom akademia, industri og offentlig sektor har Norge et godt grunnlag for videre vekst. Digital helse og medisinsk teknologi kan forbedre helsetjenester og styrke beredskapen. Legemiddelindustrien driver innovasjon og vekst, med mulighet for bærekraftig produksjon av høy kvalitet. For å realisere potensialet kreves satsing på forskning, teknologi og samarbeid. Dette vil styrke helseindustrien, skape arbeidsplasser og øke Norges internasjonale konkurransekraft.

For å omstille Norge til et lavutslippssamfunn trengs det kunnskap gjennom forskning, både om effektene av tiltak og hvordan bærekraftig og inkluderende omstilling for innbyggere og næringsliv kan skje. LO ønsker derfor en tydeligere satsing på de teknisk-industrielle instituttene som har den laveste andelen grunnbevilgning av forskningsinstituttene.

Norge har store skogressurser. Skogen har spilt og skal spille stor rolle for fremtidig industriutvikling. Mye av skogressursene eksporteres i dag ubearbeidet. Vi går glipp av verdiskaping og arbeidsplasser. Skogråstoff kan erstatte fossile kilder og redusere utslipp. Et veldrevet og aktivt skogbruk bidrar til at klimamålene oppfylles.

Havområdene våre er seks ganger større enn Norges landareal og er grunnlaget for viktige næringer som olje og gass, maritim industri, offshore leverandørindustri og sjømat. I 2022 sto havbaserte næringer for 80 % av norsk eksport. Norge har utviklet høy kompetanse, avansert utstyr og fartøy for krevende maritime og marine operasjoner, takket være samspillet mellom sjø og land. LO jobber for at næringene skal sikre sysselsetting i Norge, med lønns- og arbeidsvilkår som gjør det mulig å leve her. Hav- og fiskeripolitikken må bygge på bærekraftig forvaltning av norske marine ressurser til beste for fellesskapet og framtida. En forutsigbar næringspolitikk som sikrer gode, trygge, helårlege norske arbeidsplasser i hele landet, må ligge til grunn. Sentralt i prosessen med å legge til rette for nye havnæringer er sameksistens og hensyn til miljø, gytedefelt og oppvekstområder for viltlevende fisk. LO mener havbruk til havs i norske farvann kan bli en svært lovende framtidsnæring, og et svært positivt bidrag til gode norske arbeidsplasser. Helse, miljø og sikkerhet for arbeidstakerne må ha et særlig fokus under utviklingen av rammer og reguleringer for denne nye næringen.

Potensialet for økt verdiskaping i sjømatsektoren ligger i bærekraftig produksjon og økt bearbeiding i Norge, noe som også vil gi økte muligheter for å benytte biprodukt og slik få ytterligere verdiøkning. Markedsadgang og tollfrihet for norsk fisk og sjømat må prioriteres i frihandelsavtaleforhandlinger med flere land.

Nordområdene er Norges viktigste strategiske satsingsområde. LO mener dette må følges opp med konkret innsats. Det må satses på utvikling av attraktive lokalsamfunn der folk vil leve livene sine, med søkelys på utvikling av industrielle muligheter som legger grunnlag for stabile og attraktive arbeidsplasser. Videre må det stilles krav til at det benyttes og utvikles lokal kompetanse for utførelse av jobbene, for å unngå at Nord-Norge blir et pendlerbasert samfunn. Svalbard må fortsatt være et levedyktig samfunn, der norsk suverenitet ivaretas.

Energipolitikk i en mer usikker verden

Russlands forberedelse og angrepskrig mot Ukraina, førte til den verste energisituasjonen i Europa siden oljekrisen på 1970-tallet. Konsekvensen av angrepskrigen har ført til en stor omstilling av energileveransene til Europa. Overgangen fra rørgass fra Russland til båttransportert flytende gass (LNG) har bidratt til høye energipriser. Flytende naturgass er utviklet for en global leveranse, og har tvunget Europa til å betale tilstrekkelig til å vinne konkurransen med Asia om båtlastene. Handelskrigen USA startet og andelen LNG importert fra USA (45 %) i 2024 er en tilleggsdimensjon. De to nest største var Russland (19 %) og Qatar (12 %).

Næringslivet i Europa betaler 2 til 5 ganger mer for kraften enn USA og Kina. Økte energikostnader har rammet den europeiske industriens konkurransevne, og ført til nedjustering av kapasitet og nedleggelse av industribedrifter. Vi har sterke interesser i at Europa og spesielt Tyskland, lykkes i sitt arbeid med å øke sin kraftproduksjon, utnytte sin produksjonskapasitet og forsterke innenriksnettet. Det er i EUs interesse å øke energiproduksjonen og redusere energiprisene, for å redusere eksponeringen mot den internasjonale konkurransen om gass. Det er i vår interesse at EUs ambisjoner for å bevare og styrke EUs industri og konkurransekraft lykkes. Reduseres den industrielle aktiviteten i Europa, mister den norske industrien livsgrunnlaget. Mange steder er industrien hjørnesteinsbedrifter i sitt lokalsamfunn, og ringvirkningene når ofte langt ut over den bygda eller kommunen bedriften er plassert.

For å nå målet om å omstille til et lavutslippssamfunn, med lav ledighet gjennom hele omstillingen, kreves et taktskifte. Det vil likevel ta tid å utvikle den kunnskapen og teknologien som skal bidra til omstilling av eksisterende arbeidsplasser og etablering av nye industrielle muligheter. Miljødirektoratets beregninger viser at Norge vil trenge 30 TWh energi de nærmeste årene hvis vi skal nå klimamålene. Ny industriell aktivitet kommer i tillegg til dette.

Forbruksvekst

Om lag halvparten av dagens energiforbruk i Norge er fossilt. Tilgang til kraft fra fornybare energikilder er det viktigste virkemiddelet for lavere utslipp.

Det er tildelt plass i dagens og planlagt nett, til eksisterende bedrifter og ny industriell produksjon, som vil spise opp kraftoverskuddet i Norge frem mot 2030. Dette vil skje selv om 2/3 av de prosjektene som har fått tildelt plass i nettet ikke blir realisert. Det kan endre Norge fra et land med kraftoverskudd og eksport, til et land som er avhengig av kraftimport.

Kraftsystemet og kraftmarkedet fungerer på samme vis som gassmarkedet. Ender Norge med et importbehov, i hele eller deler av året, må prisen i Norge ligge høyere enn de landene vi importerer fra. Uten en kraftfull vekst i produksjonskapasiteten, som er tilpasset og dimensjonert for denne veksten, vil kraftprisen i Norge stige. Det vil true eksisterende bedrifter, stanse ny industriell aktivitet og bremse omstillingen.

LO står fast ved at Norge skal ha et kraftoverskudd og et prisnivå på strøm, som sikrer en konkurransedyktig industri. Det må produseres mer kraft fra alle potensielle kilder og vi må frigjøre kraft og kapasitet gjennom effektiv bruk av energien. Kraftbehovet fremover vil kreve at vi høster der det er muligheter og sparer der vi kan.

Nettet er fullt, og nettkøen er lang

Den produserte strømmen må føres frem til der den skal brukes. Norge har underinvestert i nytt nett i mange år. Store deler av dagens nett er gammelt og må skiftes ut.

I dag er nettet fullt mange steder. Vi risikerer at mulig ny industriell aktivitet ikke blir noe av, fordi de ikke søker plass og enten flytter prosjektet innad i Norge eller ut av Norge. Manglende nettkapasitet er en avgjørende barriere for næringsutvikling i kommuner, i regioner og i landsdeler. LO mener det må ses nærmere på om vi evner å løfte flere nettprosjekter, raskere og

på kortere tid. Det bør vurderes om dagens finansiering skal forsterkes med bevilgninger over statsbudsjettet, i en periode frem til nettet er modernisert og forsterket.

LO mener det er viktig å prioritere omstilling i eksisterende virksomheter og at samfunnsnytt, verdiskapning og sysselsetting tillegges vekt i prioriteringen av nye aktører som søker reservasjoner i nettet. LO mener norsk strøm ikke skal brukes i produksjon av kryptovaluta. LO vil berømme regjeringens forslag om en Norgespris på strøm, som sammen med dagens strømstøtteordning gir valgmulighet og trygghet for husholdningene. Det er et viktig politisk grep å bruke noe av statens inntekter til å sikre en stabil og forutsigbar strømkostnad. Modellen er et nytt grep i rekken av nye tiltak for å styrke den politiske styringen med kraftsektoren.

Tiltak for sterkere grep om kraftsektoren

Det norske kraftsystemet er nær utslippsfritt. Vi bruker mer strøm enn de fleste land globalt per innbygger. Vår varmekilde på vinteren er i all hovedsak fornybar energi. Industriproduksjonen har lave utslipp per enhet, sammenlignet med de fleste alternativene internasjonalt.

Norge har historisk tatt mange grep for å sikre nasjonal kontroll over kraftsektoren. Det offentlige eierskapet har sikret at Norge får sin andel gjennom skatt og avkastning på kraftproduksjonen. Parallelt har utviklingen av kunnskap, kompetanse og kapasitet til å ta krafta i bruk i industriell produksjon, lagt grunnlaget for en rekke hjørnesteinsbedrifter i hele landet.

Strømstøtteordningen, nå forsterket med forslaget om "Norgespris" vil sikre forutsigbare strømpriser for husholdningene. LO mener staten må forsterke arbeidet med å sikre konkurransedyktige kraftpriser til bedriftene. En videreutvikling av fastprisavtaler, kombinert med energieffektiviseringstiltak, må prioriteres. Nettførsterkninger, som binder Norge sammen, med mindre prisforskjeller mellom landsdelene, må prioriteres høyt.

Utteksling av elektrisitet med utlandet har bidratt til større produksjonskapasitet enn vi har bruk for selv. Uten en slik mulighet ville inntjeningen til anleggene blitt redusert eller hindret utvikling av produksjonskapasiteten. Vi er tett knyttet til Sverige med kobling mellom fire prissoner i Norge til tre prissoner i Sverige. Den første utenlandskabelen ble bygget for å sikre kapasitet til tungindustrien i Midt-Norge fra Sverige. LO har fått gjennomslag for at vi skal høste erfaringer med eksisterende kapasitet på sjøkablene før det vurderes om den kan økes. LO mener at erstatning av de to eldste danmarkskablene bør inngå i en helhetsvurdering knyttet til realisering av havvindparker med forbindelser til Norge og utlandet.

Utfordringene framover er preget av den usikre kraftsituasjonen i hele Europa og sammenhengen mellom eksportbedriftene, produksjonskostnadene i Norge samt vår egen forbruksvekst.

Elsertifikatsamarbeidet med Sverige har ført til en kraftig økning i produksjonskapasiteten. Økningen stoppet opp da vindkraftutbyggingen i Norge stanset i 2019. Om lag samtidig tok behovet for strøm i utslippsreducerende prosjekter og nye industrielle muligheter av. År for år har budskapet om elektrisitetsbehovet til utslippskutt og nye industrielle muligheter blitt tydeligere.

Energikommisjonen oppsummerte situasjonen med et behov for; Mer av alt raskere. Mer nett, mer produksjon og mer energieffektivisering er nødvendig for å svare opp behovet og omstille Norge. I ettertid har saksbehandlingskapasiteten i myndighetsapparatet blitt styrket. Trepertssamarbeidet i form av Kraftløftet ble etablert.

I dag ser vi at flere utslippsreduksjonsprosjekter er forsinket og endret og flere av de industrielle mulighetene ikke er realisert. Køen av bedrifter som ønsker tilgang til nettet og trenger kraft er fremdeles stor. LO er bekymret for denne utviklingen og vil jobbe kontinuerlig for å omstille Norge til et lavutslippssamfunn med lav arbeidsledighet og konkurransedyktige arbeidsplasser.

LO har i snart et tiår deltatt i utviklingen og statusrapporteringen av klimastrategien i petroleumsnæringen. Planen inneholder et konkret mål om halvering av utslippene innen 2030,

og et bredere aktivitetsgrunnlag til leverandørkjedene, der omstillingen til lavutslippssamfunnet gjennomføres.

Industrien representerer en kapasitet og kompetanse på utvikling, installasjon og vedlikehold av anlegg i havet, som er bygget opp gjennom 50 år. Denne kapasiteten vil danne grunnlaget for ringvirkninger og sysselsetting i de nye næringene som CO2 lagring, fornybar energiproduksjon, oppdrett til havs og på lengre sikt mineralutvinning. Havvind leverer i to dimensjoner. Det gir både økt kraftproduksjon og leverandørindustrien et hjemmemarked. Paradegrenen i den maritime verftsindustrien satt standarden for avanserte skip til krevende maritime operasjoner i utvikling av olje og gass - feltene på norsk sokkel. Nå ser vi allerede starten på en utvikling av havindrelaterte skip. Overgangen fra aktiviteten skapt av aktivitetspakken for leverandørindustrien, til leveranser til havvind, er hittil hovedsakelig basert på leveranser til andre land i Europa. Oppstarten av et hjemmemarked på havvind møter utfordringer knyttet til økningene i utviklingskostnadene av parkene.

LO vil arbeide aktivt for at havvind, CCS, oppdrett til havs sammen med leveranser til petroleumsaktiviteten skal skape grunnlag for en utvikling og ikke avvikling av en robust og kompetent leverandørindustri.

Norges rolle som energileverandør til Europa

Energikrisen som fulgte av Russlands invasjon av Ukraina, truer europeisk industriproduksjon. Norges står nå for 1/3 av gassforsyningen til Europa. Norge leverer i dag nær all olje og all gass til Belgia, Danmark, Frankrike, Polen, Tyskland, og England. Flere av landene er storimportører av våre varer enten det er råvarer eller industrivarer.

Norge spiller en sentral rolle for europeisk energisikkerhet. Olje- og gassindustrien skal fortsatt lete, produsere og levere til Europa. I det lange bildet vil nye funn minke. For å dempe fallet i produksjonen på norsk sokkel, er det avgjørende med et forutsigbart aktivitetsnivå i olje og gassnæringen. Aktiviteten på norsk sokkel vil i all hovedsak skje i modne områder i tiden fremover. Uten nye funn og investeringer vil produksjonen falle med 10 prosent hvert år.

Overgangen fra russisk rørgass til flytende gass fra USA eller Qatar øker utslippene frem til leveranse i Europa, som følge av energitap i produksjonsprosessen og energiforbruk knyttet til transport. Gass fra Qatar eller USA levert i Europa har et karbonfotavtrykk per enhet som er 8-10 ganger større sammenlignet med norsk rørgass. Dette styrker den norske gassens klimarelaterte konkurransevne.

Lave utslipp i produksjon og kort transportavstand styrker konkurransevnen til de norske leveransene til Europa.

LO mener det må jobbes aktivt med tiltak som sikrer energi til Europa og kraftproduksjon til Norge.

Samferdselspolitisk uttalelse

Samferdsel og transport spiller en avgjørende betydning for næringsutvikling og bosetting i hele landet. Norges geografiske beliggenhet og vår topografi fordrer at gode transportløsninger, hvor alle transportformene ses i sammenheng, ligger til grunn for utviklingen av norsk samferdsel.

Det økonomiske handlingsrommet blir trangere fremover, og prioriteringene blir tøffere. Likevel kommer vi også de neste årene til å bruke store summer av fellesskapets midler til samferdsel. Dette krever en mer effektiv bruk av midlene for å sikre at vi får mest mulig nytte av investeringene. LO mener det er store utfordringer med hvordan vi har valgt å organisere sektoren, med mange veieiere og en oppsplittet jernbane med alt for mange selskaper. Vi har ikke lenger råd til å sløse med fellesskapets midler på grunn av dårlig organisering.

Utfordringene med hyppigere ekstremvær som bryter ned veiinfrastrukturen og jernbanen, forutsetter målrettede drifts- og vedlikeholdstiltak. Prioritering av skredsikring, samt investeringer i fornying av blant annet bærende konstruksjoner, vil gjøre vei- og jernbanenettet bedre rustet til både å håndtere klimaendringer og tåle frakt av tyngre last. Nødvendige tiltak for klimatilpasning vil også bidra til å bedre transportsystemets evne til å tåle økt militær mobilitet i årene som kommer.

Samfunnssikkerhet og beredskap må prioriteres

Den nye sikkerhetspolitiske situasjonen tilsier en kraftig satsing på helhetlige samferdselstiltak i nordområdene, for å understøtte sivilsamfunn og forsvaret, samtidig som dette ikke går på bekostning av urfolksrettigheter og naturbevaring. Samtidig må det understrekes at det offentlige skal ivareta førstelinjebereidskap når allierte styrker trener.

Særlig forsvaret vil være avhengig av et godt utbygd og robust vei- og jernbanenett. Både for å kunne ivareta norsk suverenitet og samtidig sikre rask og effektiv framføring av norske og allierte styrker i en beredskapssituasjon. Derfor er det helt avgjørende at transportinfrastrukturen også er dimensjonert for militær forflytning av materiell og utstyr mellom havner, vei og bane.

Med Finland og Sveriges inngang i NATO er satsing på grensekryssende jernbanetraffikk ytterligere aktualisert. Særlig viktig er korridoren Oslo–Narvik via Sverige, med Kongsvingerbanen og Ofotbanen.

LO krever økt satsing på seriøsitet i transportsektoren

Det er fortsatt nødvendig å øke innsatsen mot useriøse aktører i transportsektoren. Hovedoppgaven mener vi er å styrke alle håndhevings- og tilsynsetatene i transportsektoren og å bygge ned barrierer for informasjonsutveksling dem imellom. Arbeidet med å samordne kontrollatatenes virksomhet med ansvar for å følge opp transportnæringene må videreføres med høy prioritet. Dette er av avgjørende betydning for en langt mer effektiv kamp mot useriøse aktører som setter arbeidstakeres liv og helse i fare. Regelverk som sikrer bruk av ferdsskriver og alkoholås i all yrkestransport vil bidra til økt seriøsitet og sikkerhet. For å sikre trygge og forutsigbare arbeidsforhold i transportsektoren, er det avgjørende at krav til virksomhetsoverdragelse anvendes aktivt i offentlige anbudprosesser.

Samferdselsforskning

LO mener at bevilgningene til transportforskning økes i tråd med ambisjonene i NTP og at allmennyttig og uavhengig forskning blir prioritert høyere. Midler til forskning har vært nedprioritert i samferdselssektoren, til tross for at pengebruken ellers er rekordhøy og sektoren står overfor store utfordringer. I NTP 2025-2036 ble det varslet en økt satsing på transportforskning, LO krever at dette følges opp.

Fremtidens posttjenester

LO mener at postomdeling hjem i postkassen til husstander fortsatt skal være hovedregelen. Det er viktig for å binde landet sammen kommunikasjonsmessig, ut fra beredskapshensyn, og for å sikre særlig sårbare grupper viktig informasjon. På grunn av fallende postvolum og endrede kundebehov må Posten endre tjenestetilbudet. Omlegging til postlevering minimum en dag i uken sparer fellesskapet for kostnader, samtidig som alle i hele landet sikres hjemlevering av post. LO mener Postens rolle i å ivareta formidlings- og samfunnsoppgaver må utvides og utvikles, blant annet ved at dørterskeltjenesten rulles ut som et landsdekkende tilbud. Dørterskeltjenesten skal bidra til økt trygghet for eldre, funksjonshemmede, personer med lav digital kompetanse og andre definerte målgrupper i samtlige av landets kommuner.

Norges klimaforpliktelser må legges til grunn

Kollektivtrafikken spiller en nøkkelrolle i overgangen til et lavutslippssamfunn. LO støtter satsingen på byvekstavtaler, for å oppnå bedre fremkommelighet og mer miljøvennlig transport i byområdene. Målet om at en større andel av persontransporten skal over til kollektivtrafikk, gang og sykkel, gjør at det er viktig med en satsing på helhetlige og gjennomgående sykkelveinettverk. Høy kostnadsvekst har medført kutt i rutetilbud og økte billettpriser, stikk i strid med ambisjonene i nasjonal klima- og samferdselspolitikk. LO krever et særskilt løft for kollektivtransporten gjennom sikre og forutsigbare rammebetingelser, og dermed et godt tilbud og rimelige billettpriser. Ansatte må sikres reell medvirkning i anbudsprosesser i kollektivtrafikken gjennom etablering av et forpliktende samarbeidsforum mellom arbeidstaker og oppdragsgiver.

For å kutte klimautslipp fra transportsektoren er det i tillegg behov for en stor satsing på ladeinfrastruktur i alle deler av landet. LO støtter en satsning på å forsere ladeinfrastruktur for tunge kjøretøy, og at dette ses i sammenheng med et tilstrekkelig antall tilgjengelige døgnhvileplasser for langtransport. Samtidig vil vi peke på behovet for at det også legges til rette for alternativer for annen null/lavutslipps teknologi. Arbeidet i Grønt landtransportprogram er avgjørende for å lykkes med en kraftfull reduksjon i klimagassutslippene fra landtransporten.

Tilskuddsordningen for prosjekter for fossilfrie anleggsplasser i transportsektoren må videreføres og styrkes. Pilotprosjektene vil kunne bidra til en raskere utvikling og utprøving av nullutslippsløsninger i sektoren og tilrettelegge for målsettingen om mest mulig reduksjon i utslippene fra anlegg.

Miljøstøtteordningen for gods på bane må videreføres, utvides og bli mer forutsigbar. Det å overføre mer gods fra vei til bane er et viktig virkemiddel for reduksjon av klimagassutslipp, samt øke trafikkikkerheten.

Arealpolitikken må fremover ta større hensyn til natur og klima. Dette gjelder både begrensning i nedbygging av natur, økt vern for økosystemer, restaurering og prissetting. Stat og fylkeskommuner må veilede kommunene, hvor det mest sentrale er å legge til rette for at det velges løsninger som ikke øker transportbehovet. Arealer som i dag benyttes til transportformål må derfor ikke omreguleres til andre formål, spesielt i og rundt de store byene.

Ta vare på det vi har, utbedre der vi kan og bygge nytt der vi må

Et av de viktigste skiftene som må gjøres i transportpolitikken, er å få et mer grunnleggende fokus på å ta vare på det vi har. Vedlikeholdsetterslepet på vei og jernbane fortsetter å vokse og det er et stort behov for vedlikehold og oppgradering.

Et godt vedlikehold av veinettet har stor betydning for næringslivet og arbeidsplasser i distriktene. For lavt vedlikeholdsnivå på vei over mange år har ført til stort forfall i infrastrukturen og økt antall ulykker på veiene våre. Vedlikehold er et avgjørende virkemiddel for å få en mer robust infrastruktur.

Vegnettet har stor betydning for å knytte sammen landsdelene og redusere transportkostnader for næringslivet. Det er forventet at transportarbeidet på vei vil øke betraktelig, og det er derfor

også behov for å bygge ut infrastrukturen. Skred- og flomsikring av vegnettet er viktig for å få til en mest mulig effektiv gods- og persontransport. Det er fortsatt mange skredutsatte områder, og det må foretas en grundig kartlegging av særskilt utsatte veistrekninger med tanke på skred- og tunnelsikring. LO vil understreke at både ny og eksisterende infrastruktur må tilpasses klimaendringene og at det etableres nødvendig beredskap knyttet til uforutsette naturhendelser.

Erfaringene med ekstremvær viser hvor sårbar infrastrukturen til jernbanen i Norge er. Jernbanen opplever også store utfordringer med dårlig punktlighet og innstilte tog, som har store konsekvenser for samfunnet. En framtidsrettet jernbane krever elektrifiserte strekninger, flere spor, nye og flere tog samt et attraktivt tilbud for både gods- og persontransport. Fornying av togmateriell og bedre vedlikehold gir mere stabile togsett og mindre innstillinger og forsinkelser.

Det er også viktig å øke kapasiteten på jernbanen gjennom flere og lengre kryssingsspor, utvide terminaler og andre mindre tiltak for både person- og godstrafikken. Særlig godstransporten er blitt nedprioritert i mange år, og har behov for et løft. Kapasitetsutvidelser er avgjørende for å kunne ta ut potensialet for å få flere til å reise med persontransport og mer godsoverføring til jernbane.

Som ledd i arbeidet med å innfri godsoverføringsmålet, trengs det teknologiske løsninger som kan effektivisere terminaler og omlasting av gods mellom bil, båt og bane. Her kan det ligge betydelig potensiale for å redusere kostnadene for godsoverføring.

Arbeidsplasser og kompetanse i anleggssektoren

Anleggsnæringen er viktig i mange distriktskommuner og gir betydelig sysselsetting over hele landet. Det er derfor avgjørende å legge til rette for arbeidsplasser, kompetanse, fagopplæring, økt satsing på teknologi og miljø. Samferdselssektoren er den største oppdragsgiveren innen anleggsbransjen, og har stor påvirkning på utviklingen av bransjen og et betydelig ansvar. LO mener derfor at man må sikre at oppdragsgiver stiller strenge krav til helse, miljø og sikkerhet, i tillegg til høye krav til ryddige forhold, herunder norske lønns- og arbeidsvilkår. Anleggsbransjen består av både store og små virksomheter, og hvis vi skal utvikle bransjen, så må vi ha både store og små prosjekter. Men vi kan ikke legge opp til så store prosjekter at norske entreprenører ikke kan konkurrere om de.

Behov for kompetente fagmiljøer

Hensynet til samfunnssikkerhet og beredskap, og den nye sikkerhetspolitiske situasjonen, tilsier økt behov for å ha én kompetent fagetat som evner å løse krevende oppgaver og sikre kritisk infrastruktur på riks- og europaveinettet i hele landet. Oppsplitting av fagmiljøer og uklar ansvarsfordeling bidrar ikke til at dette kan håndteres på en tilstrekkelig god måte. Koordinering og samvirke i veisektoren krever store ressurser i et stadig mer uforutsigbart klima og urolig verdensbilde. LO er bekymret for at Statens vegvesen i framtiden ikke skal være i stand til å løse sitt samfunnsoppdrag på grunn av oppsplitting av fagmiljø, høy turnover og tap av fagkompetanse som følge av ukloke politiske prioriteringer og organiseringen av veisektoren. Det er viktig at Norge sikres god statlig styring med riks- og europaveinettet. Målsettingen er å sikre kostnadseffektiv og sammenhengende utbygging, drift og vedlikehold av alt riks- og europaveinett i Statens vegvesen.

Det meste av godstransporten fraktes sjøveien

En økt satsing på havner, sikring av farleder, sjøsikkerhetstjenesten og oljevern- og slepebåtberedskap er avgjørende i en urolig tid med behov for god beredskap. Det meste av gods til og fra Norge er på sjø, og det er en målsetting å overføre mer gods fra vei til sjø i Norge. Endringer i klima og økt skipstrafikk i norsk farvann og til norske havner tilsier at nye tiltak er nødvendig for å kunne opprettholde et forsvarlig sikkerhets- og beredskapsnivå, inkludert å sørge for opprettholdelse av bunkringsstasjoner langs hele kysten. Godskapasiteten i havner og farleder er god mange steder, men langt fra alle steder. LO savner en oppgradering der havnene

ikke fungerer godt nok, samt en godkjenningsordning for havneoperatørselskaper i tråd med ILO konvensjon 137. Gebyrer og avgifter i havner må reduseres for å sikre anløp.

En bærekraftig luftfart med høyt sikkerhetsnivå

Luftfarten er en kritisk del av norsk infrastruktur, og flysikkerhetsnivået må være høyt. Samtidig som vi vil jobbe for økonomisk, sosial og miljømessig bærekraft. Arbeidsmiljøloven må i større grad enn i dag omfatte besetningene om bord. For å sikre en robust luftfartssektor er det viktig å opprettholde nasjonal kontroll over samfunnskritiske funksjoner og kompetanse, samt sikre at innovasjon alltid tjener flysikkerheten. HMS-nivået på norsk kontinentalsokkel er i en særstilling internasjonalt. Forslaget om felleseuropeiske regler offshore for helikopter vil åpne for utenlandske tilsyn og utenlandsk driftstillatelse og Norge vil miste nasjonal kontroll og tilsynsmyndighet. LO vil derfor fortsette å arbeide for at dagens nasjonale tilleggskrav/unntak videreføres. Det vil bli arbeidet for at drift- og beredskapstjenester på flyplassene ikke konkurranseutsettes og at særnorske sikkerhetsbestemmelser for våre krevende operative forhold videreføres og styrkes. LO vil også jobbe for elektrifisering av norske lufthavner. Ved offentlige anskaffelser må det legges inn krav om at norsk arbeidsmiljølovgivning skal overholdes, samt at det tas inn operative risikoreduserende sikkerhetskrav til leverandørene. Rettferdighetskultur er et essensielt prinsipp innen flysikkerhet og det vil bli jobbet for å få dette innlemmet i norsk lovgivning for å beskytte ansatte og fremme læring. Luftfarten må ha økonomisk bærekraftige rammevilkår for å sikre anstendige arbeidsvilkår og for å gjennomføre den grønne omstillingen.

LOs arbeid skal også fokusere på å beskytte arbeidstakerrettigheter i EU-luftfartsregelverket, og motvirke uoversiktlige organisasjonsformer og sosial dumping. Det er her avgjørende å sørge for faste ansettelses og bidra til aktivt bruk av Luftfartstilsynets sanksjonsverktøy.

Bolig til alle

Bolig er et grunnleggende velferdsgode. Hvordan vi bor har mye å si for hvordan vi kan leve livene våre. Det handler om hvor mye tid det tar den enkelte å reise mellom jobb og hjem. Det handler om friheten til å flytte hjemmefra for å gå på skole og skape seg et liv, og det handler om verdighet i eldre år.

Boligpolitikk har alltid vært sentral for fagbevegelsen. LOs første vedtak ved opprettelsen i 1899 var å jobbe for arbeid, bolig og utdanning. Velfungerende boligmarkeder er en forutsetning for å opprettholde den sosiale mobiliteten og å hindre innlåsing av arbeidskraft. At bolig var en del av velferden var en av de styrende tankene da vi gjenoppbygde landet etter krigen. Målet om at alle skulle ha mulighet til å eie sin egen bolig har vært en viktig del av den norske modellen.

I løpet av 1980-tallet ble imidlertid bolig- og kredittmarkedene deregulert, og sammen har det gitt en enorm boligprisvekst i byer og pressområder. Bolig har gått fra å være et hjem til også å bli en handelsvare og et spekulasjonsobjekt. På noen tiår har boligsektoren gått fra å være regulert og utjevne, til å bli en forskjellsmaskin. Siden 2003 har andelen som eier sin egen bolig sunket jevnt og trutt, fra 83 til 79 prosent¹.

Terskelen for å komme inn på boligmarkedet for førstegangsetablerere må reduseres. Fagarbeiderindeksen viser at det blir stadig vanskeligere for folk med vanlige inntekter uten hjelp fra familie å kjøpe bolig i de største byene². De siste ti årene har muligheten for å kjøpe bolig, blitt drastisk redusert for folk med helt vanlige inntekter. Resultatet er at arbeidsfolk presses ut av boligmarkedet i byene, der de fleste jobbene er.

I deler av distriktene er derimot boligprisene så lave at boligbyggingen har stoppet opp. Det skyldes at byggekostnadene er høyere enn hva boligen er verdt når du setter nøkkelen i døra. Dermed er det en utfordring for mange å finne gode boliger i distriktene, der jobbene er. Fordi boligprisene er så lave, er det også vanskelig å få lån til vedlikehold og rehabilitering av eksisterende bygningsmasse. Mangel på egnede boliger gjør at det er vanskelig å tiltrekke seg arbeidskraft i distriktene, særlig til industribedrifter.

Norge er et langstrakt land, og det er viktig å sikre bosetting og virksomhet i hele landet. I de mindre sentrale kommunene er det prosentvis flere som er sysselsatte innenfor industrien, infrastrukturnæringen og primærnæringen³. Dette er essensielle næringer med hensyn til verdiskapning, beredskap og internasjonal handel. Færre tilgjengelig boliger skaper utfordringer for rekruttering og sysselsettingen, og dermed produksjonen i disse næringene. For å sikre tilstrekkelig arbeidskraft til kommuner og næringsliv vil det være viktig at det er tilgang på nok egnede boliger.

Den store forskjellen i boligpriser mellom by og bygd har gitt en sterk økning i den geografiske formuesulikheten. Dette svekker mobiliteten i arbeidsmarkedet og den sosiale mobiliteten i samfunnet.

De siste årenes dyrtid har gitt en boligkrise i Norge. Høye renter og kostnader førte til at boligbyggingen stoppet opp. Igangsettelsen av nye boliger har ikke vært så lav siden 1946. Det er dramatisk for de som jobber i bygg og anleggsbransjen, og det legger opp til en kraftig boligprisvekst i årene som kommer – når rentene går nedover.

¹ <https://rehousin.eu/documents/national-report-housing-inequalities-norway>

² <https://www.lo.no/contentassets/00939614d347453bb602783502e0a045/LOs-boligindeks-2024.pdf>

³ KDD, 2023

LO skal jobbe for at husbanken gjenreises som boligpolitisk verktøy. En forutsetning for dette er at Husbankens samfunnsoppdrag utvides fra å kun skulle bistå vanskeligstilte, til å bidra til at alle kan ha et godt, trygt og rimelig sted å bo. Husbanken har ansvaret for en rekke økonomiske virkemidler, som må styrkes og utvikles. Blant annet vil LO jobbe for at bostøtten økes og inntektsgrensen heves, flere får tilgang til startlån og tilskudd til utleieboliger gjeninnføres. Husbanken bør også spille en avgjørende rolle som kunnskapsressurs i utviklingen og utføringen av den norske boligpolitikken.

Bokvalitet og livskvalitet henger sammen. Derfor er det viktig at boligene som bygges er fullverdige hjem. Det er viktig å styrke kravene til bokvalitet i byggeteknisk forskrift for å motvirke trangboddhet, og føre en restriktiv dispensasjonspraksis. Videre mener LO det bør utvikles en større variasjon i byggemåter og boformer, samt at det bør innføres adgang til å bruke planbestemmelser i arealplan for å regulere variasjon i boligsammensetningen.

Boligpolitikken må underbygge at boliger ikke først og fremst er et spekulasjonsobjekt. Spekulanter kjøper opp boliger og leier ut, og en stadig større andel velger kortidsutleie da lønnsomheten er høyere enn ved vanlig utleie. Dette skaper en kunstig prisvekst og boligmangel.

Vi må begrense omfanget av boliger i byene som ikke bebos permanent, men står tomme, brukes som fritidsbolig eller til kortidsutleie for turister. LO mener det er nødvendig å utrede muligheten for boplikt i de største byene. LO vil jobbe for en strengere regulering av kortidsutleie gjennom plattformsselskaper, og at kommuner kan innføre egne, særskilte begrensninger. Inntekt fra kortidsutleie i sekundærbolig bør beskattes som virksomhetsinntekt (skattesats opp mot 50,6 prosent). Det er nødvendig å vurdere grep i skattepolitikken for å redusere lønnsomheten ved boligspekulasjon.

I takt med at boligprisene øker, forvises stadig flere til et dyrt og uforutsigbart leiemarked, med boliger av til dels svært lav standard. Leietakere har lavere botrygghet og livskvalitet enn boligeiere. Mange leietakere er lavinntektshusholdninger som betaler store deler av sin inntekt i husleie, mens drømmen om å kjøpe sin egen bolig svinner hen.

Det er om lag en million leietakere i Norge i dag, og halvparten av disse er langtidsleietakere. Det vil i stor grad si at de ikke har utsikter til å eie sin egen bolig. Leietakere i Norge har også svakere rettigheter, og må flytte oftere enn leietakere i våre naboland. Husleieloven må endres med sikte på å styrke leietakernes rettigheter. Mange opplever nå at leieprisene øker raskt, drevet av dyrtidens høye kostnads- og rentenivå. Ifølge SSB har gjennomsnittlig husleie for en 3-roms leilighet i Norge har økt med 12 prosent fra 2022-2024. Til sammenligning var generell prisstigning i samme periode på 8,8 prosent⁴.

Stadig flere opplever at inntekten ikke strekker til, og antallet husstander som benytter seg av midlertidig botilbud øker. Særlig er det bekymringsfylt at 645 familier med barn bor i midlertidige botilbud, og at det er kraftig vekst blant dem som benytter tilbudet i mer enn tre måneder⁵. I arbeidet for å bevare små forskjeller i samfunnet spiller boligpolitikken en avgjørende rolle.

Det trengs et kraftig løft av den boligsosiale og kommunale boligsektoren for å sikre trygge boforhold for alle. Etter flere års nedgang, øker nå bostedsløsheten i Norge. Dette er svært alvorlig for dem det gjelder, og understreker behovet for at kommunene sikres tilstrekkelige ressurser til å kunne gi folk bistand til å skaffe seg og beholde egnede boliger⁶. Mange kommuner sliter med å oppfylle sin plikt til å stille med boliger til utsatte mennesker, og ender med å leie inn private boliger til markedspris. Dette bidrar til boligmangel, og en unødvendig stor

⁴ <https://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/boligpriser-og-boligprisindekser/statistikk/leiemarkedsundersokelsen>

⁵ KOSTRA, 2025

⁶ Jfr. Boligsosialloven §1 og §6

utgiftspost hos kommunene. LO mener at finansieringen til bygging og vedlikehold av kommunale boliger må økes.

Det er fellesskapets ansvar å sikre alle mennesker tak over hodet.

Det er et mål at flest mulig skal kunne eie sin egen bolig, men med en spekulantdrevet boligprisvekst og uten et rimelig leiemarked er det stadig flere folk som ikke har muligheten til det i dag. Derfor vil LO jobbe for en mer aktiv boligpolitikk som holder prisveksten i eier- og leiemarkedet nede. For å oppnå dette, mener LO at det må bygges ut en ikke-kommersiell leiesektor i Norge. Herunder en sektor for allmennboliger som er rimelige, ikke-kommersielle utleieboliger som er tilgjengelig for vanlige folk.

Videre må det bygges flere studentboliger nær studiestedene i regi av samskipnadene og ikke-kommersielle aktører. Det må bygges flere egnede eldreboliger, som driftes ikke-kommersielt. Dette vil frigi flere familieboliger.

For å støtte opp om etableringen av en ikke-kommersiell boligsektor må stat og kommune stille arealer til disposisjon for utbygging. Det må stilles krav om at en del av et område gjøres tilgjengelig for ikke-kommersiell utleie, slik vi ser i Danmark og andre land. LO mener at opprettelsen av et statlig boligselskap bør vurderes, som i samarbeid med kommunene kan sørge for boligløsninger som i dag ikke dekkes av det kommunale botilbudet eller kommersielle boligutviklere. Videre må det settes grenser for hvor lenge en utbygger kan sitte på eiendommer som er regulert til boligformål uten at det bygges.

Norge trenger en boligpolitikk som reduserer – ikke øker – de økonomiske, sosiale og geografiske forskjellene.